

LUCIDARIJ IZ PETRISOVA ZBORNIKA

U ovom prilogu proučavaju se starohrvatski prijevodi srednjovjekovnoga *Lucidara*, osobito verzija iz *Petrisova zbornika* i njoj bliske inačice (prijevodi sa staročeškoga). Prvi put objavljuje se inačica *Lucidarija* iz *Petrisova zbornika* (1468), latiničnom transkripcijom.

1. U srednjovjekovnoj Europi vrlo je popularan¹ bio *Lucidar* (*Lucidarij*, lat. *Lucidarius*, *Elucidarius*), zbirka srednjovjekovnoga znanja i vjerovanja o duhovnom i materijalnom svijetu, koji je obrazložen iz kršćanske perspektive i na temelju baštinja antičkoga iskustva te mašte srednjovjekovnoga čovjeka. Tim je tekstom “(...) snažno iskazano nastojanje da se zahvati totalitet čovjekova vremena i prostora – povijest i opis zemlje (...)”² *Lucidar* pripada refleksivnoj poučnoj pripovjednoj prozi srednjega vijeka koja je dijaloški oblikovana (pitanje – odgovor); pitanja postavlja Učenik (Mlaji) i na njih odgovara Učitelj (Meštar, Mojstar). To nije raspravljajući tip dijaloga u kojem oba sugovornika ravnopravno sukobljavaju različite argumente i razmjenjuju znanja i iskustva (uvijek je to jednosmjerno: Učitelj prenosi znanja i iskustvo neuku Učeniku). Zbog toga i zbog brze, kadšto prethodnim iskazom nemitirane, izmjene teme može se na prvi pogled učiniti da nije riječ o čvrsto organiziranoj pripovjednoj strukturi, nego o nizanju iskaza koji su samo tematski binarno povezani (pitanje – odgovor, pitanje – odgovor itd.). No, u *Lucidariju* postoje ne samo znakovi uzajamnosti, to jest kontekstualnoga uključivanja³ iskaza koji se u tekstu dodiruju, nego i znakovi povezivanja iskaza na razini teksta.⁴

¹ O onodobnoj popularnosti svjedoče brojni prijevodi na različite europske jezike. O tome v. K. Schorbach, *Studien über das deutsche Volksbuch Lucidarius und seine Bearbeitungen in fremden Sprachen*, Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der germanischen Völker, knj. LXXIV, Straßburg, 1894.

² E. Hercigonja, *Srednjovjekovna književnost*, Povijest hrvatske književnosti, knj. 2, Liber–Mladost, Zagreb, 1975, str. 419.

³ Na primjer, eliptično 73. pitanje *Ot kometi?* može se razumjeti samo iz konteksta (razgovor o nebeskim tijelima) i na temelju obavijesnoga ustrojstva teksta [(tema +) rema].

⁴ Primjerice, dijelovi iskaza Mlajega kao što su: *Jure si mi povědal...* (v. pitanja 46, 91, 95) i dijelovi iskaza Učitelja: *Jure sam ti povědal...* (v. odgovore na pitanja 47, 60, 68, 74).

U odgovorima Učitelja, “(...) koji najčešće imaju oblik izvještavanja i definiranja – strukturirana je neobična poetska vizija svijeta, građena na simboličnim i metaforičnim opisima (...)”.⁵ U srednjem vijeku se svijet činio kao “(...) velika simbolička povezanost, kao katedrala ideja”.⁶ “Simbolizam je bio univerzalan, a misao neprestano otkrivanje skrivenih značenja (...)”.⁷ Tražile su se i različite analogije, kao što se u *Lucidariju* objašnjava potres analogijom između dijelova tla (nežive prirode) i tijela (žive prirode): *zemlja* = meso, *kamenje* = kosti, *korijenje* = žile, *trava* = kosa, usp. *I tēm' naravom' z(e)mļa potrēsē se erē es(t) z(e)mļa kako mēso i ima kamēnie v sebē mēsto kos'ti a korēnie mēsto žil' a travu mēsto lasi* (55. pitanje i odgovor u *Lucidariju* iz *Petrisova zbornika*).⁸ U tumačenjima se prepuštalo i mašti (npr. kao što je opis izgleda ljudi u nedostupnim dijelovima svijeta).

2. Temelj brojnim srednjovjekovnim prijevodima *Lucidara* bile su dvije verzije teksta. Prvotnu “teološku” verziju *Lucidara* sastavio je na latinskom jeziku Honorije Augustodunensis početkom 12. stoljeća, a koncem istoga stoljeća nastala je njemačka kompilacija adaptiranoga Honorijeva djela i drugih neteoloških djela različita sadržaja s područja kao što su geografija, kozmografija, meteorologija, fiziologija itd. Obje verzije prenosile su se srednjovjekovnom Europom (pa i kasnije u prijepisima kao potonulo kulturno dobro) i tako su nastajale različite inačice koje su se opsegom i sadržajem manje-više udaljavale od starih matica. Tekst se prepisivanjem i prevođenjem “kvario” jer je u srednjem vijeku bilo važnije prevesti i prepisati tekst od njegove kritike. Zato se i u hrvatskim prijevodima prenose ili nastaju prevoditeljske pogreške, dosta je pogrešnih identifikacija i iskrivljenih toponima.⁹

Najstariji prijevod na starohrvatski (čakavski) jezik potječu iz 15. stoljeća, koji pokazuje da su u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti bile popularne obje temeljne inačice *Lucidara*. Na temelju talijanskih prijevoda Honorijeva latinskoga djela nastala su dva hrvatska prijevoda, stariji zapisan u prvoj polovini 15. stoljeća glago-

⁵ D. Fališevac, *Hrvatska srednjovjekovna proza, Književnopovijesne i poetičke osobine*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1980, str. 81.

⁶ J. Huizinga, *Jesen srednjega vijeka*, prev. D. Perković, Matica hrvatska, Zagreb, 1964, str. 206.

⁷ J. Le Goff, *Civilizacija srednjovjekovnog zapada*, prev. Gordana V. Popović, Golden marketing, Zagreb, 1998, str. 427.

⁸ Iz svih se vrela citati u uvodnom tekstu navode latiničnom transliteracijom. Citati iz Milčetićeve ćirilne transliteracije ovdje se donose latinicom.

⁹ A. Kapetanović, Toponimi u hrvatskim “Lucidarima”, *Folia onomastica Croatica* 14, Zagreb, 2005, str. 1–22.

ljicom u *Sienskom zborniku*, koji se čuva u Biblioteci Communale (sign. X.VI.13),¹⁰ i mlađi, nastao neovisno o spomenutom glagoljskom, poznat prema latiničkom prijepisu Šibenčanina Gverina Tihića iz prve polovine 16. stoljeća.¹¹

Ostali do danas poznati hrvatski prijevodi nastali su na temelju čeških prijevoda njemačke kompilacije ili su mlađi prijepisi i adaptacije najstarijih hrvatskih prijevoda sa staročeškoga. To su glagoljičke inačice zapisane u *Petrisovu zborniku* (1468), u dvama neidentificiranim kodeksima 15. stoljeća (dva Berčićeva fragmenta)¹² i u *Žgombičevu zborniku*.¹³ Poznati su i mlađi fragmenti: glagoljički ulomci pašmanskoga benediktinca Bene Košćićića iz 17. stoljeća (Arhiv HAZU, sign. IV a 80/35), s Krka potječu latinički ulomci iz prve polovine 19. stoljeća (Arhiv HAZU, sign. VII 17). Sačuvani su i tragovi o postojanju još jednoga glagoljičkoga prijepisa: u knjižici koja se čuva u Arhivu HAZU (sign. VII 116) nalazi se samo završna bilješka teksta iz koje doznajemo da je nesačuvani prijepis *Lucidara* prepisao J. Čeperić¹⁴ 1623. godine.

3. Ovom prigodom, koliko to ovaj uvod dopušta, moramo se osvrnuti na odnos među najstarijim inačicama koje su bliske *Lucidariju* iz *Petrisova zbornika*. U prvom Berčićevu fragmentu, koji sadrži početak teksta *Lucidarija*, nalazi se rečenica: *b(ož)e ki e(stb) i bude v(ě)čno [ta] rači biti n(a)šb pomoćnik*.¹⁵ Ako se uspoređi s tekstem iz *Žz* i *Pz*,¹⁶ može se uočiti da je taj fragment sadržajno i prema karakterističnoj riječi (*pomoćnik*) puno bliži inačici iz *Pz* nego onaj iz *Žz*, a fragment i *Žz* podudaraju se tamo gdje se fragment i *Pz* razilaze (*večno, v(ě)čno : va věki*), usp. *Pz: b(og) ki es(t)*'

¹⁰ Objavila latiničnom transliteracijom A. Nazor, Prijevod "Lucidara" Honorija Augustodunensisa u glagoljskom prijepisu, *Godišnik na Sofijskija universitet "Sv. Kliment Ohridski"*, Cent'r za slavjano-vizantijski proučavanja "Ivan Dujčev", tom 89 (8) za 1997, Sofija, 2001, str. 85–112. Ta se inačica teksta prilično razlikuje od inačice u Tihićevu prijepisu i sadrži samo poglavlja 1–23 i početak 24. poglavlja prve od ukupno tri Honorijeve knjige *Lucidara*.

¹¹ Objavio latiničnom transkripcijom S. Ivšić, Prijevod "Lucidara" Honorija Augustodunensisa u prijepisu Gverina Tihića iz godine 1533, *Starine* 42, Zagreb, 1949, str. 105–259.

¹² Opise tih fragmenata koje je Berčić dobio u Glavotoku na Krku v. u S. Vialova, *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića u Ruskoj nacionalnoj biblioteci, Opis fragmenata*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Ruska nacionalna biblioteka – Staroslavenski institut, Zagreb, 2000, str. 66, 70–71. Uz opis objavljen je i poseban svezak u kojem su faksimili Berčićevih petrogradskih fragmenata.

¹³ Ćirilichnom transliteracijom izdao I. Milčetić, Prilozi za literaturu hrvatskih glagoljskih spomenika, III: Hrvatski lucidar, *Starine* 30, JAZU, Zagreb, 1902, str. 257–334.

¹⁴ I. P[etrovi]ć, *Čeperić, Juraj*, Hrvatski biografski leksikon 3, Zagreb, 1993, str. 46.

¹⁵ Cit. prema S. Vialova: *Isto*, str. 66.

¹⁶ U ovom prilogu upotrebljavamo kratice *Pz* = *Petrisov zbornik* i *Žz* = *Žgombičev zbornik*.

*i budě va věki, ta rači biti naš' pomoč'nik'; Žz: Bogъ, iže 'e i budet' večno, ta rači naš' početakъ biti na teh knjigah'.*¹⁷ Isti odnos može pokazati i dio rečenice koji se gotovo u potpunosti podudara s onim iz Pz, ali se u jednoj karakterističnoj riječi razilazi s tekstom u Pz i podudara s tekstom iz Žz (*priprosti, preprošči* : *nerazumni*), usp. iz fragmenta: ...*priprosti da ne pridutъ v' dvoinu kada sliše take riči kihъ dobro ne razumijut*;¹⁸ Pz: ...*nerazumni ne pridu v dvoinu ka[d] sliše takě riči kih' dobro ne razumějut*' (164b); Žz ...*preprošči vnidet' v bljud, kada uslišet' g(lagol)ъ, komu dobro ne razumejut*.¹⁹

Tekst drugoga Berčićeva fragmenta, koji donosi posljednja dva pitanja i odgovora iz *Lucidarija*, također se prilično podudara s *Lucidarijem* iz Pz (usp. npr. u fragmentu: *o v'sehъ ričehъ kih' te pitahъ*;²⁰ Pz: *o vseh' rěčeh' keh' sam tě pital'* (208b) ali se od njega i razlikuje te se fragment kadšto podudara sa Žz (usp. npr. u fragmentu: *z'bož'ne*; Pz: –; Žz: *zbožne*). U većem dijelu *Lucidarija* iz Pz (pa i u posljednjem pitanju) umjesto *Učenika* navodi se *Mlaji* kao osoba koja pita, a u Žz i u dotičnom fragmentu uvijek je to *Učenik*. No, taj fragment povezuje jače s inačicom iz Pz završetak posljednjega odgovora, koji je u Žz na pola prekinut. U tom dijelu teksta, koji manjka u Žz, postoji velika sličnost između Berčićeva fragmenta i Pz, ali i važne razlike, npr. u Berčićevu fragmentu nalazimo crkvenoslavensko izražavanje posvojnosti *i mati ego i v'si an'j(e)li ego* i crkvenoslavensko/starohrvatsko *up'van'e*, a u Pz starohrvatsko *i mati negova i anj(e)li negovi te ufanie*. No, obje verzije u tom dijelu teksta opet usko povezuje upotreba dviju složenica: *prostorěčni* (u fragmentu pogr. *pros'toruč'ni*) i *dobroglasni* (u fragmentu: *dobrog'las'ni*).²¹

Dva Berčićeva fragmenta pokazuju da moramo računati i s dosad nepoznatim redakcijama hrvatskoga prijevoda *Lucidara* sa staročeškoga (s otprilike istoga ikavskoga/ekavskoga prostora i otprilike iz istoga vremena), koje nisu nastale kao izravni prijepisi iz Pz i obrnuto (premda karakteristična zajednička mjesta povezuju oba fragmenta ponajviše s inačicom iz Pz), ali na neki način (izborom riječi) i s nepoznatim protografom inačice iz Žz. Te dvije inačice imaju isti broj pitanja (kadšto je, do-

¹⁷ I. Milčetić, *Isto*, str. 288.

¹⁸ Cit. prema S. Vialova, *Isto*.

¹⁹ Cit. iz Žz prema I. Milčetić, *Isto*, str. 291.

²⁰ S. Vialova, *Isto*, str. 70.

²¹ Usp. staročes. F *prostorzeke a Slowutne*, v. str. 70. u: Č. Zíbrt, *Staročeský Lucidář, Text rukopisu Fürstenberského a prvotisku z r. 1498*, Sbirka pramenů ku povznesení literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku, skupina I, řada II, čís. 5, Česká akademie, Praha, 1903. U tom izdanju objavljena su dva staročeska *Lucidara*, koje u ovom prilogu označujemo kraticama F (češki rukopisni) i P (prvotisak).

duše, u obje inačice prepisivačkom pogreškom ispušteno pitanje, a prepisan je samo odgovor). U *Lucidaru* iz *Žz* istaknuti su neki podnaslovi, ali ih u *Petrisovu zborniku* nema. Milčetić je tvrdio da u *Pz* nedostaje dio teksta, ali je Štefanić prilikom opisa zbornika razjasnio na kojim se folijama zbornika nalaze ti dijelovi; prema novijoj paginaciji arapskim brojevima na donjem rubu stranice tekst počinje na 196b, nastavlja se na 164a–165b, potom na današnjem 197a-b, 198a-b (koji je pisala druga, mlađa ruka) i dalje sve do konca 208b. Kao što je već rečeno, posljednji odgovor u *Žz* nije dovršen.²²

Što se tiče odnosa *Lucidarija* iz *Pz* i *Žz*, dosta je detalja u vezi s tim istakao I. Milčetić, premda ima, kao što je dobro uočio V. Štefanić,²³ razlika u tekstu između te dvije inačice više nego što to pokazuju Milčetićeve bilješke u izdanju iz 1902. godine (kadšto s netočno prenesenim zapisima iz *Pz*). Među najvažnijim razlikama tih dviju inačica navodi se kako je za onu iz *Pz* karakterističan unos kajkavizama (*kaj*, *vu*), izbjegavanje crkvenoslavizama (*Žz*: *ostrov* – *Pz*: *otok*) i bohemizama²⁴ (*Žz*: *znamenati* – *Pz*: *rozuměti*). No, to se može samo načelno reći jer: kadšto obje inačice čuvaju bohemizam (*gudba*), ima suprotnih primjera (*Žz*: *hočeš* – *Pz*: *hočeši*), zamjena crkvenoslavizma hrvatskom riječju nije dosljedno provedena u tekstu (*Žz*: *kuznac' / kovači* – *Pz*: *kovači*), ima u *Lucidariju* iz *Pz* crkvenoslavizama (npr. *krada*) kojih nema u tekstu iz *Žz*. Osim toga, na više mjesta u *Lucidariju* iz *Pz* prepisivač ispušta niz latinskih naziva (v. npr. odgovor na 16. i 51. pitanje). Pisar *Pz* na više je mjesta netočno prenosio s predložka (npr. nikako mu nije uspjelo bez pogreške imenovati Europu: *Erupa* (36. odgovor), dva puta *Eudopiě* (44. pitanje i odgovor), ali zato rasvjetljuje neke nelogičnosti iz *Žz* (v. ovdje 39. odgovor). Milčetić je smatrao tekst iz *Žz* starijim²⁵ od teksta iz *Pz*, premda je inačica iz *Žz* po postanku zapisa mlađa. Osim toga, Milčetić je naveo niz teško dokazivih nagađanja o okolnostima kako je došlo do kontakta hrvatskoga glagoljaša sa staročeškim tekstom (navodi mogućnosti: hrvatski glagoljaš iz Emausa donio je gotov prijevod iz Češke ili je donio češki tekst i u zavičaju ga prevodio; bio je to naš glagoljaš koji je naučio češki u Češkoj).²⁶

Mjesto nastanka *Petrisova zbornika* nije poznato, pretpostavlja se da je to bilo “(...) na čakavskom području južno od Kupe, kuda je dopirao intenzivan utjecaj kaj-

²² Paleografske i druge značajke *Petrisova zbornika* detaljno su opisane u: V. Štefanić, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, Djela JAZU 51, Zagreb, 1960, str. 355–359.

²³ V. Štefanić, *Isto*, str. 377.

²⁴ V. Štefanić, *Isto*, str. 378.

²⁵ I. Milčetić, *Isto*, str. 288.

²⁶ I. Milčetić, *Isto*.

kavskog dijalekta i gdje je u pogledu fonacije ê vladalo dvojstvo”.²⁷ Točnije lociranje na temelju jezičnih podataka bit će moguće kad se naprave temeljite jezikoslovne analize tekstova u Pz. Sigurno je da refleksi jata i unošenje kajkavizama²⁸ ne mogu biti jedina podloga za zaključke o mjestu nastanka toga zbornika, kao što ne može biti ni mjesto pronalaska najstarijih hrvatskih prijevoda *Lucidara* (otok Krk). No, čini se da je zajednički prototekst hrvatskih inačica iz Pz i Žz preveo netko tko je bio bliže Istri i otoku Krku nego pokupskom kraju jer je poznato da je u obje inačice (Pz, Žz) zabilježen oronim *Učka* i ime poluotoka *Istrija* (što ne poznaju češke i njemačke inačice). Inačice iz Pz i Žz pokazuju da su imale neko zajedničko tekstno ishodište jer su u njih prenesene iste prevodilačke pogreške (npr. u 39. odgovoru spominju se dva otoka: *Kriša* (Pz: *kriša* 198b; Žz: *kriša* 14b) i *Gliris* (Pz: *gliris* 198b) odnosno *Grilis* (Žz: *grilis* 14b). Nazivi tih otoka mogu se povezivati s grčkim riječima *khrysós* (‘zlat’) i *argyros* (= ‘srebro’), što pokazuju staročeške inačice u već citiranom Zibr-tovu izdanju i novije kritičko izdanje staronjemačkoga teksta,²⁹ u kojima se spominju ta imena kao otoci koji obiluju zlatom i srebrom.³⁰ No, u hrvatskim inačicama u Pz i u Žz spominje se samo zlato.

4. Ovdje objavljujemo latiničku transkripciju čitava teksta *Lucidarija* iz *Petrisova zbornika*. Jedino ta inačica od starijih dosad nije objavljena.

U kosim zagradama nalaze se oznake stranica u izvorniku. U uglatim zagradama donosimo rekonstruirane dijelove riječi (oštećena ili slabo čitljiva mjesta izvornika). Znakovima [...] upozoravamo na ispušteni dio teksta. U oblim zagradama donosimo pokraćene dijelove riječi ili u njima razrješavamo grafem jat (uglavnom

²⁷ E. Hercigonja, Prilog istraživanju ikavsko-ekavske zakonitosti u čakavštini 15. stoljeća (na građi *Petrisova zbornika* iz god. 1468.), *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 18, Zagreb, 1983, str. 38–39. Slično su locirali zbornik S. Pavičić (1945) i V. Štefanić (1960), koje Hercigonja u navedenom prilogu citira.

²⁸ Tekstovi glagoljaških zbornika često su prijepisi s više predložaka različita podrijetla. Kajkavizmi se nalaze u zbornicima koji nisu morali nastajati na mjestu dodira čakavskih i kajkavskih govora, nego su se prenosili iz teksta u tekst ili su se hotice unosili u čakavske tekstove, o tome v. S. Damjanović, Ivan Milčetić – istraživač hrvatskoga glagolizma, *Slovo* 44–46, Zagreb, 1996, str. 357 (osobito bilj. 15) i rad istoga autora: *Glagolitica kajkaviana, Jezik otačkaski*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995, str. 63–81.

²⁹ D. Gottschall – G. Steer (prir.), *Der deutsche "Lucidarius"*, Band I: *Kritischer Text nach den Handschriften*, Texte und Textgeschichte 35, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1994.

³⁰ U Plinijevu *Zemljopisu* stoji: “Izvan ušća Inda su Chryse i Argyre koji su jedan i drugi bogati rudama, kako ja vjerujem. Ne bih mogao povjerovati, kako neki pisci tvrde, da tu kopaju samo zlato i srebro.” (C. Plinius Secundus, *Zemljopis staroga svijeta*, preveo i bilješkama popratio Uroš Pasini, Književni krug, Split, 2004, str. 145.)

kao <e>³¹ u nekoliko stranih imena i u gramatičkim morfemima (npr. Gjd., NAmn. ž. r.) u kojima nije stajao stari fonem jat, a u tekstu *Lucidara* potvrđeni su u spomenutim padežima alomorfi *-e* ili *-i* (npr. Nmn. *zvězde/zvezdi*). Bez zagrada razrješavamo grafem jat kao <e> (tamo gdje je bilo iskonsko /e/ ili /ɛ/), kao <ja> tamo gdje grafem jat označava skupinu /ja/ i kao <ě> (u leksičkim i gramatičkim morfemima gdje je nekoć bio fonem jat).³² Unošenje transliteracijskoga znaka <ě> u transkripciju nije jedino rješenje (moguće je razrješavati reflekse prema stanju na terenu),³³ ali se u to nismo upuštali jer ne znamo točno na kojem je terenu nastao kodeks. Kada bismo i znali točno odakle je zbornik, ne bismo se mogli osloniti na pravilo Meyera i Jakubinskoga o refleksaciji jata u ikavsko-ekavskim govorima (ako bismo uzeli da je zbornik nastao na terenu toga čakavskoga dijalekta) jer su detaljne analize s brojčanim odnosima pokazale da to pravilo u Pz ne funkcionira, odnosno da je narušeno u korist ekavskoga refleksa.³⁴

Pisar *Petrisova zbornika* na mjestu negdašnjega poluglasa ispred sufiksa *-j(e)* kadšto zapisuje <i> u glagolskim imenicama i ispred nastavka *-ju* u oblicima ljd. imenica ž. r. I-deklinacije (*stvorenječ, mudrostiju*) te u pridjevu *Božiji*, što smo shvatili kao ortografsku maniru (kao i pisanje poluglasa) i nismo takvo <i> prenosili u transkripciju (u bilješkama je navedena grafića). Na isti način problem je riješen i u pretežito hrvatskim tekstovima u antologiji V. Štefanića i suradnika (1969). Da takvo <i> nije imalo izgovornu vrijednost, potvrđuje metar hrvatskih srednjovjekovnih stihova, na primjer tu pojavu u *Pariškoj pjesmarici* D. Malić komentira ovako: “Da se svi ti oblici, bez obzira na to da li se pišu s *i* ili bez njega, vjerojatno izgovaraju

³¹ S tom odlukom povezan je Štefanićev opis zbornika, u kojem stoji: “Samo se za slovo 'jat' može reći, da stoji u funkciji starog 'jata', koje vrlo često nije drugo nego *e*, jer se nerijetko upotrebljava i za korjenito *e* (...)”, v. V. Štefanić, *Isto*, str. 357.

³² Tako se postupa i u antologiji V. Štefanića i suradnika u 1. knjizi edicije Pet stoljeća hrvatske književnosti (1969), v. tamo Štefanićevu *Napomenu*, str. 543.

³³ To preporučuje J. Vončina, ali u vezi s tim načelom piše: “Često je to lakše naslutiti nego pogoditi.” (J. Vončina, *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza*, Stoljača hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1999, str. 166.)

³⁴ E. Hercigonja u već cit. raspravi o refleksima fonema jat u Pz piše (str. 37): “Tendenciju proširenja upotrebe refleksne dublete *e* najjasnije demonstriraju brojčano-procentualni odnosi koji proizlaze iz tabelarnog pregleda: od ukupno 131 slučaja u kojima bi se *ě* leksičkog/korijenskog morfema morao reflektirati (prema JM) kao *i* to se ostvaruje samo u 10 slučajeva (7,6 %), a čak u 71 slučaju (54,2 %) dolazi do suprotne realizacije (*ě* > *e*). Oscilacija *e* // i zabilježena je kod 51 leksičkog morfema (38,2%), Nasuprot tome u kompleksu B (koji normira reflektiranje *ě* > *e*) u svega 5 slučajeva od 48 ukupno (8,1%) dolazi do odstupanja od normiranog refleksa i to u vidu oscilacije *e* // *i*, a nema ni jednog primjera isključive upotrebe refleksne dublete *i* umjesto normirane varijante *e*.”

jednako, tj. bez *i*, pokazuje broj slogova u stihovima, jer se svi do jednoga javljaju u svihovima [!] od 9, odnosno 13 slogova ako se *i* izgovara. (...) Dakle, u onim slučajevima kada se na mjestu nekadašnjeg poluglasa u grupi *kons + ь + vokal* piše *i*, radi se samo o utjecaju crkvenoslavenske pisarske tradicije, a ne o govornoj pojavi.”³⁵ Slično prosuđuje i E. Hercigonja: “Sve intenzivnija upotreba vokala *i* uporedo s apostrofom (’/ь) na mjestu nekadašnje skupine *slabo ь + j* u glagoljaškim tekstovima, od kraja 14. stoljeća (pri čemu frekvencija jedne ili druge varijante ovisi o piscu, uzusima skriptorijâ i sl.), u nekim se kategorijama npr. oblicima glagola *biti, piti, vapiti* ili nominativu, vokativu i instrumentalu imenica srednjega roda na *-bje-*, može shvatiti kao specifično ortografsko sredstvo koje pokazuje kako je u jezičnom osjećaju postepeno sazrijevala potreba isticanja činjenice da se ovdje stvarno ne radi o *i* (...) Prema tome moglo bi se s mnogo vjerodostojnosti zaključiti *da je ovo i* (: *-bj-*) *u glagoljaškim tekstovima konzervirano dobrim dijelom upravo zato jer je služilo kao indikator artikulacijske specifičnosti jotativnog elementa*. Takvu njegovu funkciju sugeriraju, između ostaloga, i česte dublete s *i* i *apostrofofom* u istom kontekstu (...)”³⁶

Razlikovanje suglasničkih skupina /l/ + /j/ i /n/ + /j/ i palatala /lʲ/ i /nʲ/ postignuta je u transkripciji upotrebom tradicionalnih Akademijinih znakova <lj> i <nj> za te palatale. U transkripciji smo umetali intervokalnu jotu i nismo posebno označivali nepisanje intervokalnoga /j/ u izvorniku. Zapise s inicijalnim glagoljičkim <e> pre-jotirali smo (iznimke su neka strana imena i riječi, npr. *Euga, eliment*), ali nismo to činili u slučaju inicijalnoga <i> (ukoliko se prejotacija ne vidi iz grafije). Pogreške pisara su ispravljene i komentirane u bilješkama. Oprezno smo postupali s onomašćkim podacima (iskvarena imena ostavljali smo onako kako ih pisar piše, no intervenirali smo ako je riječ o omaškama rješivim u uglatim zgradama). U bilješkama ne donosimo razlike prema inačici u Žz, no kadšto komentiramo određene zapise u Pz onima iz Žz (prema Milčetićevo izdanju).

³⁵ D. Malić, *Jezik najstarije hrvatske pjesmarice*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1972, str. 79.

³⁶ E. Hercigonja, Prinosi studiju ortografije srednjovjekovnih hrvatskoglagoljskih tekstova, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 15, Zagreb, 1977, str. 75–76.

[LUCIDARIJ]

/196b/¹ Čti mudrost veliku Lucidarija i razum[ěj]. B(og), ki jes(t) i bude va věki, ta rači biti naš pomoćnik². Am(e)n. Va těj kńigah ki bude čtal ili slišal, tomu jes(t) zakon razuměti kako jes(t) mnoga rič postavljena. Kako je prosil mlaji svojego meštra, [...] ke su va ověh kńigah, kako je na ne/164a/[be]s[ě]h i n[a] zeml[i] [...]³ [piš]et ta i uprašajet, a Duh Sveti ta [...]⁴, [t]a nas nauči pravoj istine jere těj kńigam [govor]i se světlost. I to kaj jes(t) va ineh⁵ kńigah skrveno⁶, to jes(t) vse Lucidar osvetlil. I tako im se govori dragi kamen jere su te kńige dražše nere je zlato. I gdo je bude često čisti i na pamet prijemal, bude mnogo mudar.

[1.] *Najprvo uprosi mlaji svojego mojstra.* Kako je nam věrovati v B(og)a?

Mojstar r(e)če: Nam trěbě jes(t) věrovati v B(og)a kako⁷ troj jes(t). I ta trojica jes(t) jedino⁸ i pravo božastvo.

[2.] *Učenik učiteľu r(e)če:* Kako se more jedno na troje rozděliti?

Mojstar r(e)če: V slnci jes(t) troja rič: světlost i teplota i lepota. I kadě ot těj trih riči jes(t) jedna, [tu] su vse. I tako jes(t) S(ve)to Trojstvo jedino i pravo božast[vo]. Kadě je O(ta)c, tu je i S(i)n i D(u)h S(ve)ti, kadě je Sin, tu je O(ta)c i D(u)h⁹, a kadě je D(u)h, tu je O(ta)c i Sin.

[3.] *Učenik r(e)če:* Ka[ko] da¹⁰ se to troje more rozděliti onagda kada je Sin budući v božastvě i jest prijel n(a)še č(lově)č(a)stvo? Jest li takoj i O(ta)c i D(u)h prijel č(lově)č(a)stvo?¹¹

¹ Stranice su označene prema folijaciji arapskim brojkama (na dnu stranice).

² U *Žz početak* kao i u obje objavljene staročeske inačice (F *poczatek*, ČP *počatek*). Jedino u Berčićevu fragmentu (u opisu Vialove br. 10) nalazimo *pomoč'nik*, kao u Pz.

³ Oštećen dio teksta u prvom retku, navedeno je ono što je jedva vidljivo s prijedlogom rekonstrukcije.

⁴ I tekst na kraju drugoga retka je oštećen.

⁵ Pogr. opetovano *va ineh*'.

⁶ Graf. *skrvěno*.

⁷ U ovom drugom dijelu rečenice izostavljena je u prevođenju ili prepisivanju imenica *Bog*, kako pokazuje usporedba sa *Žz*.

⁸ Graf. pogr. *edina*, usp. *Žz edino*.

⁹ Naglašavanje Sina u ovom dijelu rečenice ne nalazimo u *Žz*, kao ni u češkom P; u češkom F ističe se Sin umjesto Oca.

¹⁰ Pogr. *kada*, usp. *Žz kako da*.

¹¹ Ovo drugo pitanje ne podudara se sa *Žz (takoi li otac' priě ti [Duh] S(ve)ti)*; u češkom P i F sadržaj isti kao u *Žz*.

Učitelj r(e)če: Kada sunce vidimo, tada moremo dobro razumjeti kako tu rič pol[o]ži zač kako sunce nigdore ne more razděliti ka[ko] ima veliku teplotu i lepotu i svetlost. Ot tēh trih riči imamo navlašćno tri dari¹²: O(ta)c ta nas jes(t) stvoril, Sin ta nas jes(t) iskupil, a D(u)h ta nas jes(t) prosvěttil. I tako Sveta Trojica va vseh s(ve)tih dělēh i nest nikoli bila razdělēna.

[4.] *Učēnik r(e)če:* Jure si mi¹³ povēdal o Stvoritelji, pověj mi o s[tvorenju]. /**164b**/[*Mojstar r(e)če:*] [...] ¹⁴ [neiz]mērno i glboko [...] ¹⁵ zato da nerazumni¹⁶ ne pridu v dvojnu¹⁷ ka[d] slišē take riči kih dobro ne razumējut. I zato m[i] imamo dobro vērovati v B(og)a da jes(t) bil B(og) i bud[e] B(og) bes konca i va vėki.

[5.] *Mlaji r(e)če k mojstru:* Je li bil B(og) prvo nego sa svēt?
Mojstar r(e)če: Bil jes(t) ot iskoni, a stvorenje sego svēta pri ņem jes(t) bilo vsagda.

[6.] *Učēnik r(e)če:* Zač tada B(og) svēt stvori?
Mojstar r(e)če: V Božē jes(t) troj narav: moć, mudrost i milost. I zato jes(t) svēt stvoril da bi ta troj svoj narav ukazal: svoju moćju¹⁸ stvoril jest nebo, mudrostju¹⁹ postavil jes(t) svet, m(i)l(o)stju²⁰ jes(t) stvoril tvrdo[sta]nnuju z(e)mļu i utvrdil.

[7.] *Mlaji r(e)če:* Kako jes(t) bilo prvo nego je svēt stvoril?
Mojstar r(e)če: Ne bēše ništ(a)r ino razvē tma i ta tma imenovaše se Hagos. I v toj tmē bēhu četiri rēči.

[8.] *Mlaji r(e)če:* Ke rēči bēhu te 4?²¹
Mojstar r(e)če: Prvo ogañ, zemļa, voda i ajer.

[9.] *Mlaji r(e)če:* Kaj je B(og) najprvo stvoril?

¹² Žz tri reči aliti dari.

¹³ Žz n(a)mi.

¹⁴ U Žz na tom mjestu: o boze.

¹⁵ U Žz na tom mjestu: ne podobaet'.

¹⁶ U Žz preprošći.

¹⁷ Graf. dvoinu; zapis bi se mogao pročitati i: dvojinu (= 'dvojba, sumnja, nedoumica'). U Žz bljud.

¹⁸ Graf. pogr. mocju.

¹⁹ Graf. mudrostiju.

²⁰ Graf. mltiju.

²¹ Pitanje u Žz izostavljeno.

Mojst(a)r r(e)če: Nebo i z(e)mľu, potom anj(e)le i paki potom vsa stvorenja²² i potom²³ učini č(lově)ka.

[10.] *Mlaji r(e)če:* Kako ime bě najprvomu anj(e)lu?

Mojstar r(e)če: Imenovaše se Lucifer. I togo anj(e)la běše B(og) va veliku krasotu postavil. I v tolike krasotě budući da se vzoholi i hotě se takmen B(og)u stvoriti. I zato bě s neba n(a) z(e)mľu svržen i vpade se v pakal.

[11.] *Mlaji r(e)če:* Kuliko dlgo bě Lucifer na nebě?

Mojstar r(e)če: Nere pol ur(e).

[12.] *Mlaji r(e)če:* Da zač B(og) tada tako běše ľpa stvoril da ga [...] ²⁴

/165a/ [Mojstar r(e)če: [Anj(e)]i kih B(og) sebě izbira da bi oni [v Božji] ľbvi bili boľe potvrjeni i da oni nikoli n[e spa]dut ot ľbvi Božje.

[13.] *Mlaji r(e)če:* Kada jes(t) pakal stvoren?

Mojstar r(e)če: Onda stvoren jes(t) kada Lucifer pomisli biti B(og)u takmen.

[14.] *Mlaji r(e)če:* Kaj jes(t) pakal?

Mojstar r(e)če: Pakal jes(t) na sem sv(ě)tě, i jes(t) přěd ním magla i tma i nijedan č(lově)k budući na [s]em světě ne more tamo priti.

[15.] *Mlaji r(e)če:* Ima li pakal dno?

Mojstar r(e)če: Pakal jes(t) zgora vuzak, a vnutre je toliko širok da nigdore ne vě razvě B(og), ki vse vě.

[16.] *Mlaji r(e)če:* Pakal koliko imen ima?

Mojstar r(e)če: Najprvo se imenuje latinski lakas²⁵ mortis, to se zove Jezero semrtno jere v ním d(u)še plavaju kako va vodě. Drugo se imenuje stagna i(gni)s, to jes(t) Jezero ogněno, jere v ním d(u)še gore. Treto imenujet se Zemľa zabvena²⁶ zač one d(u)še ke v pakal prihode, ot těh jure ne přěd B[ogo]m nijednoga spomenjenja va věki. Četrto imenujet se Tuga zla jere tu jes(t) plač očima i skrž[a]t zubom i trepetni život. Peto imenujet se jeona²⁷, to jes(t) Pakleni ogań, i jes(t) ta ogań tuliko gorak da ta naš ogań jes(t) proti onomu ogńu kako jes(t) sen p[r]oti slncu. Šesto imenujet se Tamnost,

²² Graf. *stvorěniě*.

²³ Prepisivačkom pogreškom opetovano je na ovom mjestu *vsā stvorěniě i*.

²⁴ Ovo je pitanje u Žz ovako postavljeno: *zāč ego bog' stvori kada ga hote tako skoro nizrinuti?*

²⁵ Iskvar. od lat. *lacus*.

²⁶ Ovdje je u prijepisu prijevoda izostao latinski naziv, usp. *Žz ter'ra oblivionis*.

²⁷ Graf. *jeona*.

a to jest tma beskonačnaja. Sedmo imenujet se Neveselje i ondě djavli mičut se semo i tamo kako mlnje i[l]i kako iskri kadě kovači kuju. Osmo imenujet se Črv smrtni jere kako črv sneda mrtvo telo, tako paka[l] /**165b**/ [...] ²⁸ [Deveto] [imenujet] [se] [R]ěka mrzla, ka teče skožě pakal, [...] smrdi ot žvepla i ot smol(e) i ot aspali[ta]. I jes(t) veliko studena da vse ogně paklene prēm[ag]a.

[17.] *Mlaji r(e)če*: Kako nebo imenujet se?

Mojstar r(e)če: [N]ebo imenujet se firmamentum, i to se razumě tvrd ili založenje ali osnova jere jes(t) nebo tako [st]voreno da vazda okolu teče opodol na zahod slnca, a mēsec na nēm teče.

[18.] *Mlaji r(e)če*: Kako to p[ride]t da mēsec i nebo teče?

Mojstar r(e)če: Pod nebom ništare ni na čem bi nebo stalo jere jes(t) vse okol okruglo kako jedno jajce i jeste B(og) takovo stvoril. Zato ne more na jednom mēště stati.

[19.] *Mlaji r(e)če*: Kakovago²⁹ ustavljenja³⁰ jes(t) nebo?

Mojstar r(e)če: Nebo ustavljeno jes(t) ot četirih rěči i jes(t) podobno k zelenoj vodě. I ovo razuměj da su troja n(e)b(e)sa razvě inih 7 nebes: ot Z(e)mļe daže do Měseca³¹ prvo nebo na kom mēsec jes(t), drugo od Měseca do zvězd, treto daže na klad³², tu kadě sam [Bog] sědi.

[20.] *Mlaji r(e)če*: Je li kaj v tom nebě?

Mojst(a)r r(e)če: [Ot] z(e)mļe do mēseca jesu zali dusi, i to se hotě reć[i] zlovidomci³³. I ti jesu na to postavļeni da bi nam [p]akostili v dobrih dēleh, a k zalim da bi nas [o]tvlačili dole k sebě. Jedni idu va oblake i v a[er] i kada se hote pokazati³⁴ nam, a tada se muče [v]a oblacih. I tako imaju činiti i ove muke trpěti [do] Sudńega dne. Paki ot mēseca i do zvězd jesu anj(e)li³⁵ /**197a**/ dobri³⁶ i ti su na to postavļeni da nas obaruju. I to je nebo jasno i ogńeni obraz imaju.

[21.] *Mlaji r(e)če*: Kadě bě Adam stvoren?

²⁸ Prvi redak nije čitljiv. U Žz na ovom mjestu: *požira (du)še*.

²⁹ Određeni oblik pridjeva s crsl. nastavkom *-ago*, umjesto neodređenoga; u Žz *kakova*.

³⁰ Graf. *ustavleniě*.

³¹ U nastavku *aer' [?]una ogan'*. Poslije *aer'* nečitljivo je prvo slovo. U Žz toga dijela nema.

³² U Žz *bohemizam zaklad*.

³³ U staročěš. F *zlowiedwienyczi*, P *zleho widomcy*; usp. Žz *zlavedomci*.

³⁴ Graf. pogr. *pakazati*.

³⁵ Pripis u dva reda na dnu stranice kancelarijskom kurzivnom glagoljicom.

³⁶ U Žz nema atributa uz imenicu u množini *anjeli*.

Mojstar r(e)če: Va onom měst[ě] ko se zove Ebron. I kada bě tu stvoren, bě postav[en] v raj. I tu Adam nar(e)če imena vsakoj tvari k[u] [B(og)] stvori. I kada umre Adam, bě nesen opet na [o]no m[ě]sto kadě běše stvoren. I bě ono město ním naplněno ot koga běše stvoren.

[22.] *Mlaji r(e)če:* A Euga kadě bě stvorena?

Mojstar r(e)če: V raji bě stvorena ot reb[r]a Adam[ā].

[23.] *Mlaji r(e)če:* Kadě jes(t) raj?

Mojstar r(e)če: Raj jes(t) na sem světi.

[24.] *Mlaji r(e)če:* Kadě jes(t) na sem světi gda tamo ne prihodimo, kako va ine strane prihodimo?

Mojst(a)r r(e)če: Zato jere jes(t) velmi daleče i jesu před ním velike gore i lěsne i puste. I v těh gorah jesu přezli i pre[lu]ti zvěři. I zato tamo nigdore ne more priti.

[25.] *Mlaji r(e)če:* Kuliko vrěme bě Adam v raji?

Mojstar r(e)če: 7 godin.³⁷

[26.] *Mlaji r(e)če:* On sad ki je v raji kada ne bě Adama, gdo ga jě³⁸?

Mojstar r(e)če: One d(u)še ke su v raji.

[27.] *Mlaji r(e)če:* One d(u)še ke su v raji, ním nest potřěbno jěsti ni piti, jere on kto jěst i pijet, on ima probav[ati] prohodom.

Mojst(a)r r(e)če: To kaj si rekal, to jes(t) ot tělesne piće, a d(u)še ne prijem[lu] tělesne piće ke su v raji jere su d(u)še kako i dusi. I ním jes(t) pića kako i slnce ko vodu vlěče kada je n(a) z(e)m[lu] prolita, i tako je d(u)ševna pića.

[28.] *Mlaji r(e)če:* Kako bi se [u]di začeli ili rodili da bi bil Adam v raji ostal?

Mojstar r(e)če: Ot želenja³⁹ /197b/ kada bi Adam ruku přijel žene svoje i tu bi se bil č(lově)k začel přěz greha.

[29.] *Mlaji r(e)če:* Kuliko vrěme bě Adam živ?

Mojstar r(e)če: 900 lět i 30 i 9 lět, a néga sin Abel 30⁴⁰ lět kada ga ubi brat néga Kain.

[30.] *Mlaji r(e)če:* Gdo je Adama našal?

Mojstar r(e)če: Jenoh.

³⁷ Žz dni 40 i si 40 dni pokladajut se v sedam' godin'.

³⁸ Graf. jě.

³⁹ Graf. želeniě.

⁴⁰ Graf. j; u Žz 112.

[31.] *Mlaji r(e)če*: Gdo je našal gudbu?

Mojstar r(e)če: Lameh. I on iměše tri sini: jednomu ime běše Abel, drugomu Ibal, tretomu Zabel⁴¹. I Abel⁴² prvi ta zamisli gudenje, Ibal⁴³ ta zamisli musiku, ko jes(t) slišanje slatko. Zabel bě kovač i ta jes(t) našal rudu mědenu, i želěznu, i srebrnu, i zlatu. I ti brati iměhu jednu sestru koj běše ime Nenemija⁴⁴. I ta jes(t) počela da se dětca zibľu.

[32.] *Mlaji r(e)če*: Gdo bě prvi kraľ n(a) z(e)mľi?

Mojst(a)r r(e)če: Sim, sin Nojev. I [o]t toga su pošli kraľi i vojevod(e) i knezi i s(a)trapi. I ta kraľ iměše jednoga brata komu ime běše Apet. I od toga su pošli vladiki i gospo-da. I ošće běše tretí brat imenem Ham. I ot toga su pošli prosti ľudi.

[33.] *Mlaji r(e)če*: Kako běše ime onomu anj(e)lu ki Adama prelasti na greh?

Mojstar r(e)če: Běše mu ime Jensamatal⁴⁵ i jest s najviše visoti svržen.

[34.] *Mlaji r(e)če*: Pověj mi ot postavljenja⁴⁶ sego světa.

Mojst(a)r r(e)če: Sa svět jes(t) okolu okrugal kako kolo. I jest vas okolu optečen mo-rem i mi vsi s z(e)mľu plavamo v mori kako črmňak jajčēn⁴⁷.

[35.] *Mlaji r(e)če*: Nu, pověj mi: čim jes(t) zemľa stvorena kada tako plavamo š ňu v/198a/azda i ne potonemo?

Mojstar reče: Zemľe ništar ino ne drži nego milost Božja⁴⁸ i ňega moć. I gdo bi bil na goreněh⁴⁹ nebes(ě)h ili na oblacih gornih videlo bi mu se sa svet kako on paň na kom kovači kuju vsaka. Voda iz mora grede i opet v more prihodi. I zato more timi vodami ne napľuĵe se više.

[36.] *Mlaji reče*: Na koliko jest delov sa svit razdeľen?

Mojstar reče: Na troje jest razdeľen: prvi děľ jest Asija, drugi jest Erupa⁵⁰, tretí jest Afrika.

⁴¹ Žz bezabel.

⁴² Žz ěbel'.

⁴³ Žz ěbel.

⁴⁴ Žz neumeě.

⁴⁵ Žz ensmataliěn'.

⁴⁶ Graf. postavleniě.

⁴⁷ Graf. i ěičēn'; usp. Žz v' ějce.

⁴⁸ Graf. božiě.

⁴⁹ Graf. na goreněh, usp. i atribut uz oblik *oblacih* u istoj rečenici. U Žz nema ni *nebesa* ni atributa uz *nebesa* i *oblake*.

⁵⁰ Graf. iskvar. *erupa*, umjesto *Europa*.

[37.] *Mlaji reče*: Povi mi ob toj zemlji ka se zove Asija.

Mojstar reče: Asija počine se na vstok slнца i tako drži do poludanja, dari do mora. I v toj strane jest raj. I v raji jest jedan istočnik is koga teku četire rike te.

[38.] [...] ⁵¹

Mojstar reče: Ion teče skozi Indiju i teče skozi jednu goru ka se zove Karpazus⁵². I is te gore teče duga rika ka se zove Elkaš⁵³ i teče v jednu zemlju črvlenu. I paki Jepratis⁵⁴ i Tigras⁵⁵ ti idita skozi jednu⁵⁶ goru ka se zove Parkatra i od tuda teče skozi drugu ka se zove Nemerija⁵⁷. I te vode teku iz raji i ne teku očito, da teku pod zemlju do teh gor ke zgora imenovah.

[39.] *Mlaji reče*: Ka zemlja najb[il]iže jest raju?

Mojstar reče: Tako nam kniže govore Svetago pisma da tamo nigdor ne more priti jere jesu okolu prevelike gore i v njih leže preluti zveri i prestrašne⁵⁸ zmije i te brane tamo priti. I poli toga leži jedna zemlja imenom Indija. I ta se /**198b**/ zove tim imenom po jednoj vodi ka se zove Indus. I ta rika tečeše iz jedne gore Karin[t]olus⁵⁹ i teče v Črvleno more. I tu jest teško priti zač jest od jedne strane Indus. Reka jest tuliko⁶⁰ velika i okolu ne tuliko pustiine da jedva gdo more v trih let(ě)h tamo priti ali videti. Asija zemlja jest tuliko široka da jest v nej velikih poglavnih krajevstvi 30 i 4 i v nej jesu ljudi različni: jedni su takmo 2 lakta visoki i ti ljudi vojuju proti nam. Ovoj zemlji jesta 2 otoka: Kriša i Gliris⁶¹ i v teju jest mnogo zlata, jesta prik vsego leta zelena i to jest va vsakom našem leti ine dve lete. I poli toga jesu zlate gore i toga zlata ne more dobiti nigdore skozi velike zmije ke v onih gorah leže i meju tu goru ka imenujet se Kaspijus i meju morem. I tu jest kraļ Aleksandar dvoje ljudi zatvoril.

⁵¹ Prepisivač je izostavio pitanje Mlajega.

⁵² Žz karbazus.

⁵³ Žz eklaš'.

⁵⁴ Žz eprat.

⁵⁵ Žz tigra.

⁵⁶ U rkp. potvrđen đerv na početku riječi, što je značajka mlađe ruke koja je ovaj list naknadno ispisivala prema zapisu starije ruke.

⁵⁷ Žz normeriě.

⁵⁸ Na kraju retka poslije riječi *prestrašne* dva slova *zm*, a u novom, predzadnjem retku čitava riječ *zmije*.

⁵⁹ Žz karintaljus'.

⁶⁰ U rkp. pogr. *veliko* između *tuliko* i *velika*.

⁶¹ Žz grilis.

Ńih ime jest Gog i Magog. I ti ljudi inogo ne jidu⁶² nere sirovo meso. Jesu v drugoj zemlji Indiji ljudi ki se zovu Manakobi⁶³, i ti ljudi jesu 12 lak(a)t visoki, i jesu napred kako lav i perje imaju i parakle kako kaňa⁶⁴. I poli toga jesu v drugoj zemlji jedni ljudi ki se zovu Adote⁶⁵ i ti imaju v sebi veliku gorkost, i kada se navkup snidu, tada se sami meju sobu važgu ot velike gorkosti. I potom leži jedna⁶⁶ zemlja v koj jesu jedni ljudi⁶⁷ ki otca i mater ubijaju⁶⁸ kada su stari i sasekše tr je kuhaju⁶⁹ i svoje⁷⁰ /199a/⁷¹ prijatele prizivaju i š Ńimi je snedaju i tako se vesele ob Ńih. I poli toga leži jedna z(e)mļa v koj raste prpar. I ta z(e)mļa jes(t) plna zmiji i gadi. I kada ta prpar bude zrel, i tada stvore ti ljudi velike krade oĝna i požar(e) velike i tako otpude one zmije i potom zberu prpar i ot toga požara uĉrne prpar, a od natur(e) je bēl, ki oni ljudi ki ga zbiraju bivaju živi ner do osam lēt, a do trih lēt dēt imaju. V⁷² tretoj Indiji jesu ljudi ki imaju pet(e) naprēd a prsti nazzad⁷³, a v rukah imaju po osam prstov i v nogah. I ti ljudi imaju pasje glavi a odēvaju se lisiĉimi repi. I kada hote govoriti, tada viju glavami kako psi. I poli toga jesu ljudi ki su izmlada sēdi, a k starosti su ĉrni. I potom jesu ini ljudi ki imaju lē jednu nogu i ti brzo teku kako ptica kada leti. I kada na slnci sēde, tada ĉine sēn nad sobu od noge. I takoj jesu jedni ki imaju jedan rog vsaki ih na svojem ĉelē i pod tēm rogom jedno oko.

⁶² Graf. *jidu*.

⁶³ *Žz makkobi*.

⁶⁴ Graf. *kajna*, u *Žz kuna*; zapis pripada onom dijelu *Lucidarija* iz Pz koji ispisuje mlađa ruka. Zato bi zapis trebalo ĉitati *kaňa* (*jn = Ń*). Pz na ovom mjestu rasvjetljuje nelogiĉnost koja se javlja u *Žz*, gdje stoji da *kuna* ima perje i pandže. Kaňa je stara slavenska rijeĉ za pticu grabljivicu (*škanjac*), v. o tome u AR s. v. *1. kaňa*. U staroĉeš. F *kanye*.

⁶⁵ *Žz akrote*.

⁶⁶ Graf. *jedna*.

⁶⁷ Graf. *fljudi*.

⁶⁸ Graf. *ubižju*.

⁶⁹ Graf. *kuhaĝu*.

⁷⁰ Zadnje dvije rijeĉi na listu su *priētefle obisu*, ali ĉini se da je to suvišno sudeći po nastavku na 199a koji piše starija ruka. Usp. isto mjesto u *Žz*.

⁷¹ Na poĉetku stranice *e*, koje pripada zabilježbi rijeĉi koja je zapisana na koncu prethodne ne-saĉuvane stranice, umjesto koje je ovdje mlađa ruka ispisala jednu foliju.

⁷² Inicijal *F* prije *v*, trag latiniĉne grafije predloška iz kojega se prepisivalo ili prevodilo.

⁷³ Graf. *naz'zad'*. U Akademijinu rjeĉniku tri potvrde iz triju glagoljskih tekstova. U stručnoj literaturi takvo se geminiranje tumaĉi kao "hiperkorekcija" (E. Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983, str. 394), a M. Mihaljeviĉ objašnjava tvorbu *na + s'zad'* i pronalazi u 4. *vrbnĉikom brevijaru* (79b) oblik *nas'zad'* (M. Mihaljeviĉ, Šrke i fraške glagoljaške, *Croatica* 42/43/44, Zagreb, 1996, str. 272).

[40.] *Mlaji r(e)če*: Bivaju li ti ljudi navkup da se ne pobiju?

Mojst(a)r r(e)če: B(og) tako te ljudi jes(t) razdělil da se sniti nakup ne mogu, ni se boriti mogu, a to jes(t) da su meju ními velike vod(e) i velike gor(e) v kih jesu převeliki i strašni zvěři i přčlut(e) zmije.

[41.] *Mlaji r(e)če*: Kako to more biti, vědě⁷⁴ nam tako kníge svědoče, da smo vsi ot jednoga č(lově)ka početi, to jes(t) ot Adama? Kako su ti ljudi na takov(e) parti razděljeni i tako nepodobne /199b/ [o]braz(e) imaju?

Mojst(a)r r(e)če: Adam jes(t) bil najmudrěji nere je bil nijedan č(lově)k na světě, razvě mudroga Solomuna⁷⁵. I kada bě Adam iz raja izagnan, tada on znaše vseh zľědi⁷⁶ korěnja⁷⁷ i níih zale natur(e). I běše jedno zelje takovo da gda bi ga bila žena okusila, tudje⁷⁸ bi bila proměnila plod néje těla natur(e). I tada Adam ukaza svojim hčeram ne jěsti toga zelja. I v snu ta jedna hči Adamļa ne budući mudra da norica, i poče jěsti ot těh korěni zelja⁷⁹ i tudje da se přeměni natura né ploda. I to bě v toj z(e)mļi ka se zove Indija. I v toj z(e)mļi jes(t) jedno zvěre ko se zove Gila. I to zvěre jes(t) napřěd kako lav, a nazzad jes(t) kako velblud tre ima 2 roga na glavě svojej i jes(t) vsaki 2 lakta dľg. I kada se z drugim svadi, tada ta jedan rog vrže vdiļe na hrbat, a drugim se brani i sčče. I kada mu bude trudan ta rog, tada ga vrže na hrbat, a on dvignet ki je čil i opet se níim rije. I to zvěre se ne boji nikogare razvě ča je črno a močno jes(t), kako na z(e)mļi tako va vodě. I ošče jes(t) v toj z(e)mļi jedan zvěř ki se zove manastarijus⁸⁰. Ima glavu kako č(lově)k, a tělo kako koň, a rep kako sviňa. Ima jedan rog na čelě, 4 noge dľg, i jes(t) světal kako dragi kamen ki latinski zovet se karbunkulus⁸¹; jes(t) ošt(a)r kako britva. I ta zvěř jes(t) tuliko ļut, ča koli přěd sobu utakne, to vse rogom ubija. Is te z(e)mļe /200a/ prihodi jedan kamen ki se zove jambar, ki k sebě vlče želězo.

[42.] *Mlaji r(e)če*: Jure si mi mnogo povědal ob toj z(e)mļi ka se zove Indija. Da pověj mi ob toj z(e)mļi ka se zove Partija.

Mojst(a)r r(e)če: Partija se počne pri toj rěčě ka se zove Tigra i v toj z(e)mļi leži jedan grad ki se zove Persida. I v tom gradu počeše najprvo čari biti. Is te z(e)mļe prihodi jedan kamen ki žge kako kopriva. I ošče jes(t) v toj z(e)mļi jedan kamen ki v

⁷⁴ Riječ *vědě* u značenju: ‘zaista, doista’, usp. AR XXI: 51, s. v. *vjede*.

⁷⁵ *Žz salomuna*.

⁷⁶ Vjer. pogr. umjesto riječi *zeļe*, usp. *Žz zel'i*.

⁷⁷ Graf. *korěniě*.

⁷⁸ Graf. *tud'e*.

⁷⁹ Graf. *zeliě*.

⁸⁰ *Žz monstarius'*.

⁸¹ *Žz karbunkuljus'*.

noći svēti kako ogañ i govori se latinski *silous*⁸². I toga kamena pribiva i upada kako mēseca.

[43.] *Mlaji r(e)če*: Pověj mi ob toj z(e)mļi ka se zove Mesopotamija.

Mojst(a)r r(e)če: Mesopotamija zovet se po dvēju rēku ke tečeta skozē tu zemļu. I v toj z(e)mļi leži jedan grad ki se zove Nonive⁸³, a to jes(t) Nevjit. I ta grad jes(t) tuliko širok kuliko i dlǵ. I jes(t) tuliko dlǵ da⁸⁴ more č(lově)k tri dni prejtj přek űega. I v toj z(e)mļi jes(t) Babilon. I toga grada jes(t) zid širok 50 lakat, a dvēste lakat jes(t) visok. I jes(t) ta grad 60 miļ širok, vprěk ili vdiļē ima sto vrat mēdenih. I v toj z(e)mļi jes(t) jedna vlast imenem Arabija i ot tudē prihodi tamjan i muro. I v toj z(e)mļi jes(t) jedna gora ka se zove Oreb⁸⁵. Na toj gorē B(og) da Mojs(e)ju⁸⁶ zakon. I potom leži jedna z(e)mļa ka se zove Suriija. I v toj z(e)mļi jes(t) jedan grad imenem Damask i ta grad postavi kraļ Avraam⁸⁷. I poli toga leži jedna gora imenem Libanus i pri toj gorē leži Jardan, ki se počēne v toj z(e)mļi v koj jes(t) Jer(u)s(oli)m⁸⁸. I ta grad jes(t) us/**200b**/tavil prvi kraļ Sit⁸⁹. I potom leži jedna z(e)mļa v ku prihodi Črvļeno more i jes(t) tuliko svetlo to more da je vidēti na dni najmañšu ribu kako na dlani. I potom leži Jejupat. I potom leži jedan grad imenem Tebaj⁹⁰ i jes(t) v űem bil sveti Mavricij vojevoda. I potom jedna velika gora imenem Jeon⁹¹. I potom jesta dvē gorē i meju tēma gorama na jednoj stoji kovčeg Nojev v toj z(e)mļi ka se zove Arminija. I drevo toga kovčega nigdar ne gñije. I potom leži jedna vlast imenem Kapadokija i v űej jes(t) rojen s(ve)ti Juri. I potom leži jedan otok imenem Epes⁹², v kom jes(t) vspočinul s(ve)ti Ivan Je(van)j(e)l(i)st. I potom leži jedna vlast imenem Suriija i v űej leži velika Troja. Potom leži jedno more i v űem jes(t) jedna vlast imenem Pontus, i tu jesta dva svetca: s(ve)ti Ovid(i)j⁹³ i s(ve)ti Klimant, i bēsta potopļena. I v tom bē Pilat vojevoda i zato se zove Pontinski⁹⁴ Pilat.

⁸² Žz *sileus*'.

⁸³ Žz *ninive*.

⁸⁴ Pogr. grafija ča.

⁸⁵ *Oreb* i u češkim *Lucidarima*, usp. Zibr̄t 1903: 52–53. Žz *Kareb*'.

⁸⁶ U Akademijinu rječniku potvrđeno *Mojsej* (D *Mojseju*) i *Mojsij* (D *Mojsiju*).

⁸⁷ Žz *abram*'.

⁸⁸ Mlađa ruka ispod završnoga retka na toj stranici pokušava razriješiti kraticu.

⁸⁹ Žz *sim*'.

⁹⁰ Graf. pogr. *tebēi*, usp. Žz *tebai* (lat. *Thebaida*).

⁹¹ Graf. *jeon*'.

⁹² Graf. *epēs*, a /p/ < /f/; usp. *Effesus* u češkim verzijama *Lucidara* (Zibr̄t 1903: 52–53).

⁹³ Graf. *ovidēi*.

⁹⁴ Žz *pontanski*.

[44.] *Mlaji r(e)če*: Pověj mi ob toj z(e)mļi ka se zove Eudopija.

Mojst(a)r r(e)če: Eudopija⁹⁵ počēne se poli mora i idet daže do gor skozě jednu z(e)mļu imenem Skorija i Dacija i Armenija i ide poli rěku Dunaj i opet daže do mora. I v toj strane leži z(e)mļa Biska, Bavorija i z(e)mļa Mišanska, Karmelska, Temarska, Stirska, Krańska, Ugrska, Hrvatska, Korutanska, Kraška, Lampartiska, Ulinska, Srbska, Grčka, Pelikarska.⁹⁶ /**201a**/ V grčki z(e)mļi jes(t) jedna vlast ka se zove D(a)lmacija⁹⁷ i v toj z(e)mļi jes(t) jedan istočnik ot koga ogañ vžižet se i jest na niske on istočnik. I potom jes(t) jedna vlast ka se zove Istria i v toj z(e)mļi jedna gora imenem Učka. I te gor(e) visokosti moć ide dari do oblakov. I poli te gor(e) počē se jedna vlast ka⁹⁸ se zove Italija i v toj z(e)mļi jes(t) Rim. Potom leži Puļa, potom leži z(e)mļa Lumbardija⁹⁹, potom stoje Benetci¹⁰⁰, i te stvori kraļ Ecenijus¹⁰¹. I potom is čudnovatih gor ishodit rěka Rejna¹⁰² i ona teče skozě Franciju. I poli Rejnu leže¹⁰³ silni gradi Manac, Kolona¹⁰⁴ i inih mnogo gradov. I poli Dunaj takoj leže veliki gradi Breža, Pasom, Beč, Budin¹⁰⁵. Poli rěku Rejnu počne se z(e)mļa Španska i ta z(e)mļa drži do Čudnovatoga mora. I v toj z(e)mļi leže prevelikije vlasti: Teranija, Certanija, Tuškanija, Kolacija, Vicika, Britanija, Inglia, Iberinija¹⁰⁶. Nad tu z(e)mļu ka se zove

⁹⁵ Posve jasno i u pitanju i u odgovoru piše *eudopiē*. Teško bi se to moglo objasniti kakvom zamjenom grafema. Nevjerojatnim se čini da pisar nije na ovom mjestu razumio predložak. U *Žz europiē*. Zanimljivo je da su ove potvrde starije nego što pokazuje AR.

⁹⁶ Pisar zapisuje grafem jat: *karmělska, tēmarska, pēlikarska*. To nizanje u *Žz franač'ka, žvabska, bavori, sasi, i zemla mišan'ska, dirinska, karmelitska, termarska, stirska, kranska, ulinska, hrvacka, korotanska, kraška, lamparstka, pečujaska, bečska, češka, moravska, ugrska, srbska, grčka, pelikarska*.

⁹⁷ Graf. *dlmatič*, nije označeno kraćene titlom, no umetnuli smo (*a*). Možda bi se moglo čitati i *Dlmacija* (lat. korijen *delm-* kao u toponimu *Delminium* > *Dlmno* > *Duvno*). U *Petrisovu zborniku* također *dlmatika*, tako se u PSHK 1 i čita (v. str. 215).

⁹⁸ Graf. pogr. *ko*.

⁹⁹ *Žz lampardska*.

¹⁰⁰ Graf. *bēnetci*.

¹⁰¹ *Žz enecius'*.

¹⁰² Graf. *rěina*, u istoj rečenici potvrda *reimu*, u stnjem. *Lucidaru Rin* (Gottschall–Steer 1994: 33) za današnje *Rhein*, u dvama stčeš. *Lucidarima* stoji *Ryn* (Zibr 1903: 54–55), Milčetić u bilj. 142. navodi iz češke C-inačice *Reynu*.

¹⁰³ Graf. pogr. *leži*.

¹⁰⁴ Nizanje imena u *Žz moguc, kolona, spraspinsk*.

¹⁰⁵ Graf. *brēža* i *bēč*. Nizanje imena u *Žz: breša, pasove, beč', budin'*.

¹⁰⁶ Graf. *tēraniē* i *ibēriniē*. Nizanje imena u *Žz: taraniē, certaniē, rušikana, kolaciē, vevira, britaniē, paki angliē, paki iberniē*.

Sloncija¹⁰⁷ tu jes(t) rojstvo s(veta)go Iv(a)na Krstit(e)ļa, 30 dni spolu vazda jes(t) dan, o dnevě rojstva b(o)ž(a)n(ska)go i potom tulikoje dni spolu noć.

[45.] *Mlaji r(e)če*: Pověj mi kuliko jes(t) z(e)mļa široka ili tlsta?

Mojst(a)r r(e)če: Tako nam meštri svědoče da ima pismo o z(e)m(a)ļskoj měř: gdo bi vzel jednu nit i da bi ňu měřil okolu vsego světa ta nit bi bila 20000¹⁰⁸ i 4000¹⁰⁹ miļ v tlstoću¹¹⁰. I ta vsaka miļa bude vekši¹¹¹ n(a)ših¹¹² 5 miļ.

[46.] *Mlaji r(e)če*: **/201b/** Jure si mi povědal ot dvěju stranu sego světa. Da pověj mi o tretoj česti sego sveta ka se zove Afrita¹¹³.

Mojst(a)r r(e)če: Afrita z(e)mļa počnet se pri tom vladanji¹¹⁴ imenem Indus tre ide dari do Gustoga mora. I v toj z(e)mļi jedna gora imenem Libata.¹¹⁵ I jes(t) plna gadi i kuščeri i va ňu nigdor ne prihodi. I potom jest jedna z(e)mļa ka se zove Luzase¹¹⁶. I v toj jesta dva gradi ka se zoveta Luzmun, Adromes¹¹⁷. Potom leži Kavlis a Kartarija¹¹⁸. Potom S(ve)ta Cecelija i v toj z(e)mļi jědu¹¹⁹ koňsko meso kako ino. Potom Mišanska z(e)mļa, potom jedna z(e)mļa ka se zove Sabba, v koj vladaše c(a)r(i)ca Sabba, ka běše prišla poslušati premudrosti Solomuňe. Potom jes(t) jedan grad imenem Gravija¹²⁰. I tu jest jedan istočnik ki je va dne tuliko mrzal da ga nigdor piti ne more. Poli Jardana jedna pustiŇa, i ta jes(t) plna gadi i zmiji, i tu teče Stakleno more. I tu jes(t) veliko zgorělo ot slnca, da vse kako gori i da idě dari do oblaki. I tu jes(t) jedan konac světa.

[47.] *Mlaji r(e)če*: Nu, pověj mi od otokov ki su v mori.

¹⁰⁷ Žz *slociě*.

¹⁰⁸ Graf. *ič*.

¹⁰⁹ Graf. *gč*.

¹¹⁰ *z 20 tisuć i četira tisuća dl'ga a tisuće mil v tlstinu*.

¹¹¹ Stari nastavak komparativa ž. r. *vekši*.

¹¹² Žz *naših ili vlaških*.

¹¹³ Graf. pogr. *afrita*, umjesto *afrika*. Tako i na početku odgovora. U latinici <t> i <c> (= /k/) kadšto su se jedva ili nikako razlučivali (česte pogreške u prepisivanju s latiničkih predložaka).

¹¹⁴ Pogr. udvojen slog *vladadani*.

¹¹⁵ Žz *libiata*, u kojem je to, kao i u češkim inačicama u Zibrtovu izdanju, pokrajina, a ne gora.

¹¹⁶ Žz *ljuzaze*.

¹¹⁷ Žz *adromes', bizam'mum'*.

¹¹⁸ Žz *kartaliě*.

¹¹⁹ Graf. pogr. *jěde*.

¹²⁰ Žz *iraviě*.

Mojst(a)r r(e)če: Čip(a)r prvi jes(t) otok. Drugi jes(t) Delon¹²¹: ta jes(t) bil prvi po potpě. Potom jes(t) jedan ki se zove Param. Ot tudě prihodi najbolji mramor, ki se zove asardinus¹²². Potom jes(t) jedan otok ki se zove Ašanuješ¹²³. Ot tudě pride Šibilija rodom. Potom leži jedna z(e)mļa ka se zove S[t]illa, i tu jes(t) jedna gora ka se zove Etna, ka svētiti se žveplom gorućem, kadě mučet se d(u)še č(lově)č(a)skije, one ke imaju biti iskuplene. I potom jesta dvě gorě velike: jedna zovet se Cicilija¹²⁴, a druga Gorgon¹²⁵. I meju tēja gorama jes(t) viděti ogaň prevelik i ot néga nes/202a/t plame-ne. I ta ogaň pretužno smrdi ot žvepla i ot s[mo]le i ot aspalita i ot toga smrada k tēm goram ne mo[re] nigdor blizu priti 12 miļi. I potom imenujet se jedan otok Sardinija i nest inogo v nēm takmo korěnja¹²⁶, takova ki bi koli onih korěni zelja¹²⁷ okusil ili sameh korěni bude se do smrti svoje smějati. I v tom otocě jes(t) jedan istočnik; ki bi ga tat pil, tudje¹²⁸ bi oslepěl. Potom jes(t) jedan otok ki je potonul s blagom i s ļudmi. I jes(t) bil veći nego ineh 10 zemaļ. I tu teče Gusto more. I potom jes(t) jedan otok ki se zove Ibanus¹²⁹ i na tom otocě raste takovo drěvo da ot oġňa gorěti ne more ni ġniti more. Potom jes(t) jedna gora imenem Sinaj i tu počiva tělo b(la)ž(e)nije Katarini d(ě)vi. I tu jes(t) jedan istočnik 10 lakat visok. I v tom istočnicě slnce sveti o svetoga Iv(a)na dne daže do dna. Potom jes(t) jedan otok ki se zove Tipartita i ta jes(t) velmi zelen i raskošan. I tu se prigoda priti jednomu č(lově)ku ki bě daļe živ 15 lět. I potom nigdor tamo ne pride.

Mojst(a)r r(e)če: Jure sam ti povědal kako jes(t) sa svet stvoren. Da čto hoćeši da ti ošće pověm?

[48.] *Mlaji r(e)če:* Pověj mi ke plemenščine bě ono drěvo ot koga bě križ stvoren, na kom G(ospo)d(i)na raspeše?

Mojst(a)r r(e)če: Bě iz raja prneseno.

[49.] [...]¹³⁰

¹²¹ Graf. *dělon*.

¹²² *Žz asardinas'*.

¹²³ *Žz ašanues*.

¹²⁴ *Žz asiciliě*.

¹²⁵ *Žz gorgan*.

¹²⁶ Graf. *korěniě*.

¹²⁷ Graf. *zeliě*.

¹²⁸ Graf. *tude*.

¹²⁹ *Žz ebanus*.

¹³⁰ Prepisivačkom pogreškomo ispušteno pitanje. Možda bi se ovo mjesto moglo tumačiti i kao povezivanje dva iskaza Učitelja.

[*Mojstar r(e)če:*] Kada Adam odnemo, tada Sit ide k raju. Anj(e)l Mihovil ta mu ne da v raj, da da mu šibu ulomiv onoga drēva kim Adam sagrašēi v raji. I kada Sit pride, tada jure bēše mrt(a)v, a Sit vsadi onu šibu v grobē na konac glavi oca svoje/**202b**/go. Ondē ono drēvo preveliko i lepo vzraste kako indē plnēje ot sego skazano jes(t).¹³¹

[50.] *Mla[ji] r(e)če:* Čto se znamenava skožē ta bal¹³² ki pišu pod raspetjem B(o)žjim pod nogama jego?

Mojst(a)r r(e)če: Mudri Solomun jažjaše¹³³ v jedno vrēme na poļe¹³⁴ skožē skraćenje časa i uzrē da bēše jedan č(lovē)k vziral v¹³⁵ glavu Adamļu. I poznav ju i vzdvignuv ju, r(e)če: “Se jes(t) glava Adamļa, o(t)ca n(a)š(e)go.” I r(e)če: “Budi pohvaļena pred B(ogo)m i mnoju¹³⁶”, celova ju i trže ju n(a) z(e)mļu i sunu va ņu nogu svoju i r(e)če: “Budi prokleta va vēki!”, i tako stvori trikrat. I vzam ju prnese ju v Jerusolim i položi ju v jednu kamennu raspal i ondē bē vložen križ dolēnnēm koncem na kom bē B(og) raspet i mrt(a)v. Bē ta gl(a)va vložena¹³⁷ vu ‘nu raspal prēje toga vrēmene 1000 lēt.

[51.] *Mlaji r(e)če:* Za ku stvar sije stvori da ju trikrat pohvali, a trikrat prokle on č(lovē)k?

Mojst(a)r r(e)če: Zato ju najprvo pohvali jere smo vsi ot ņego početi. I paki ju zato prokle da smo vsi v gnev B(o)žji prišli za Adamļe prēgrēšenje.

[52.] *Mlaji r(e)če:* Povēj mi narav vodni.

Mojst(a)r r(e)če: Voda ima troj narav: prvi narav imenujet se [...],¹³⁸ to jes(t) plavanje¹³⁹; drugi narav imenujet se [...], to jest pitje; treći narav imenuje se [...], to jes(t) da teče. I to jes(t) da plavajet se po ņej i da se pije i teče i da se jemļe. A more ima svoj narav po mēsecu, jere kada mēsec raste, tada i more raste.

¹³¹ U rkp. na tom mjestu pogrešno napisano *moistr rče* prekriženo je kosim crticama; 49. pitanje u *Žz*, kojega nema u Pz, glasi: *Kto je vinesal z raja?*

¹³² Iskvareno *bal* umjesto bohemizma *lab*, kako je u *Žz*. U češkoj rkp. inačici u Zibrta *leb* (Zibrť 1903: 56).

¹³³ Graf. pogr. *čacaše*.

¹³⁴ Graf. pogr. *poslē*.

¹³⁵ Ovdje prepisivač nije razumio predložak i umjesto *vzoral* ili sl. (usp. *Žz vioral*) zapisao je *vziral*’ iza kojega slijedi prijedlog *v*, što bi značilo da je čovjek gledao u Adamovu glavu (glagol *vzirati* = gledati).

¹³⁶ Graf. pogr. *mnojoju*; *Žz mnoju*.

¹³⁷ U rkp. opetovana riječ zaredom.

¹³⁸ U ovom iskazu prepisivač je hotice ispustio latinske nazive (*Žz natabilis*’, *potabilis*’, *labilis*’) i navodi samo hrvatske.

¹³⁹ Graf. *plavane*.

[53.] *Mlaji r(e)če*: Kako to more biti?

Mojst(a)r r(e)če: I more jesta dvě gorě liše inih kim ni čisla i meju těmi gorami jesu veliki školji. I kada se voda iza dna dvignet, i takoj izide na kraj i stoji 7 dni i 7 noć/**203a**/i. I velik děl mora ujde v one školje i tako omalěje.

[54.] *Mlaji r(e)če*: [O]t kudě vět(a)r prihodi?

Mojst(a)r r(e)če: Jesu če[tiri] veliki větri, ki se imenuju kardinalis¹⁴⁰, i kada se ti větri meju sobu utaknu i budu tuliko silni, i razdělet se meju sobu i bude ih 12 větrov. I tako je mnogo z(e)m(a)l is kih větri gredu mnozi opći zač jesu va velikih gorah mnozi školji is kih větri ishode. I kada ajer gane va te školje i tada se utakne z drugim ajerom, i ondě se stvori općinno povětrje ot oboju ajeru.

[55.] *Mlaji r(e)če*: Zač se z(e)mļa trese?

Mojst(a)r r(e)če: To jes(t) kada se vod(e) zberu pod z(e)mļu i savkupe i ne mogu se van izrinuti vrutki svojimi da bi se razašle, zač vsaka voda prihodi na svoj vrutak na sedmo lěto. I tako budu va veliki moći i na sebe više z(e)mļu podvignu. I těm naravom z(e)mļa potrese se jere jes(t) z(e)mļa kako meso i ima kamenje v sebě město kosti, a korěnje město žil, a travu město lasi. I kada vět(a)r pride naglo na z(e)mļu, a tada ňe žil(e) rastrzajut se i razneset je vět(a)r i takoje tada z(e)mļa streset se. I tako bude z(e)mļa od větra razbijena i omlěděla kako č(lově)k kada je vele nemoćan. Tada mu žile omlěděju.

[56.] *Mlaji r(e)če*: Jedno město, pišu neki pilosopi, pod vodu. Ot toga mi pověj.

Mojst(a)r r(e)če: V jednoj z(e)mļi ka imenujet se Sici[li]ja¹⁴¹ jere, kako nam kńigi g(lago)lut poganskije, i da tu more skozě teče črěz kamenje. I kada to usliše mornari, tada mne da psi laju.

[57.] *Mlaji r(e)če*: Ot kudě zima prihodi?

/203b/ *Moj(s)t(a)r r(e)če*: Kako gorkost prihodi ot ogńa, tako zima prihodi ot vod(e). I takoje kada ļudi slnce imaju blizu, tada im zima prihodi i tako dělit se v lětu i v zimu.

[58.] *Mlaji r(e)če*: Biva li slnce v lětě visoko, a v zimě nisko i zač biva v lětě dan daļi, a v zimě kraći?

Moj(s)t(a)r r(e)če: Sa svět je okrugal i mi smo ravni kako jajce vposrědě. I kada nam slnce teče nablíže, nad nami jes(t) teplo i to jes(t) lěto i jes(t) dan dlĝi. A kada vidimo slnce najdaļe, tada teče visoko, a nam se vidi da teče v bok i tada jes(t) zima i dan kraći.

¹⁴⁰ Žz kardinales'.

¹⁴¹ Žz siciliě.

[59.] *Mlaji r(e)če*: Ot kudě imamo noć?

Mojst(a)r r(e)če: Kada slnce pod nami teče, tada je noć, are tada svetlost otide, a noć pride. A kada se slnce pokaže, a tada tma otide.

[60.] *Mlaji r(e)če*: Kako to pridet da slnce pod nami jes(t) i tečet v bok?

Mojst(a)r r(e)če: Jure sam ti povědal kako jes(t) sa svět okrugal kako i jajce i nebo teče kako i jaje okolu črmńaka i na ňem teče Měsec, a na drugom teče Slnce, a na svojem nebě zvězd(e) teku. I kada slnce tēče v bok, a tada zvězde ravno, zač kada bi zvězd(e) s Slncem vkup tekle, tada bi si meju sobu pakostile i tako bi se vse rušilo.

[61.] *Mlaji r(e)če*: Kuliko jes(t) daleče ot Z(e)mļe do Měseca?

Mojst(a)r r(e)če: Kuliko je ot Z(e)mļe do Měseca tuliko je od Měseca do zvězd trikrat. I zato zvězdi imaju priliku moć jere su najbliže onomu městu i onomu nebu na kom sam B(og) prebiva.

[62.] *Mlaji r(e)če*: Pověj mi ot planit jere to vēm kuliko je dni v neděļi tuliko je /204a/ planit.

Mojst(a)r r(e)če: Měsec jes(t) najmańša planita meju družimi planitami. I potom jes(t) Slnce. I te dve najveće služita: Měsec vrěmena kaže, Slnce vsēm služi. I potom jes(t) ineh pet, jedna imenujet se Satarnus, 2. Venus, to jes(t) Dannica.¹⁴²

[63.] *Mlaji r(e)če*: Kako to more biti jedna zvězda Dannica i Zvěrnica?

Mojst(a)r r(e)če: Tako nam knigi naše svědoče da Dannica jedno lěto teče přěd Slncem, a drugo za Slncem. Kada teče přěd Slncem, tada i[m]enujet se Dannica, a koga lěta teče za Slnce[m], onoga se zove Zvěrnica. Četrta zvězda imenujet se Mars¹⁴³ i ta jes(t) k Dannici podobna i da ju nijedan mešt(a)r ne more razaznati. I neki tako děju da ta zvězda tuliko visoko teče da se jedva v jutro přěd Slncem vidi. Peta zvězda imenujet se Jupiter i ta teče 7 lět přěje nere svoj běg svrši. I ot te zvězd(e) tako nam prave učitelji da ona vladajet mudrostju¹⁴⁴. I ošče jes(t) jedna zvězda ka se imenuje Jovis¹⁴⁵ i ta teče 12 lět¹⁴⁶ přěje nere svrši svoj běg, i ta teče po Šaturne najviše.

[64.] *Mlaji r(e)če*: Kuliko su zvězd(e) velike?

Mojst(a)r r(e)če: Měsec je tuliko vel[i]k kuliko je ot mora do mora. A Slnce je dvoje vekše od Měseca. I vsaka planita jes(t) tako velika kako jes(t) Slnce.

¹⁴² Ovaj je odgovor u Žz (u Milčetićevu izdanju) u sklopu 62. pitanja Učenika.

¹⁴³ U rkp. prvotno *marčč'*, a potom je netko prekrižio *čč'* i ponad prekriženoga dopisao *s*; Žz *marš'*.

¹⁴⁴ Graf. *mudros'tiju*.

¹⁴⁵ U rkp. prvotno na početku riječi *i*, a potom popravljeno u *č* ili *ĵ*. U Žz *čovis'*.

¹⁴⁶ Graf. pogr. *lěť*.

[65.] *Mlaji r(e)če*: Da zač se nam tako male vide zvezd(e)?

Mojst(a)r r(e)če: To čini velika visina jere da bi Slnce tako visoko hodilo kako zvezd(e), ono bi se /204b/ tako malo videlo kako zvezd(e) se male vide.

[66.] *Mlaji r(e)če*: Pověj mi kakova narava su zvezd(e).

Mojst(a)r r(e)če: Zvezd(e) su takova narava četvera ot četirih elimentov. I kada se otroče rodi pod ku zvezdu, ot te zvezd(e) prijemlje naturu tĕlu svojemu.

[67.] *Mlaji r(e)če*: Kako to prihodit?

Mojst(a)r r(e)če: Od natur(e) č(lově)č(a)skije, jere jesu nike zvezd(e) narava studenago, neke gorkago, neke suhago, neke mokrago. Takoj i č(lově)k vlěčēt se zvezdnim na[ra]vom, ki č(lově)k jes(t) suhago i studenago, on rad mlči. [A] [ki] jes(t) studenago i mokrago narava, ta rad mnogo govori i rad odgovara va uprašanj i jes(t) črn. A ki jes(t) gorkago i suhago, ta jes(t) nagal i močan i běl i rad iměva veliko žen. A ki su narava mokrago i gorkago, ti su daroviti i věrni i stanoviti i milostivi i dragi su Ľudem i jesu běli. I zato nam kńigi poganskije govore da Venues¹⁴⁷ vladajet mudrostju¹⁴⁸ jere jes(t) gorkago i mokrago narava.

[68.] *Mlaji r(e)če*: Povej mi narav od mēseca.

Mojst(a)r r(e)če: Jure sam ti povědal ot Mēseca kako jes(t) Mēsec najmańša planita meju vsēmi planitami¹⁴⁹ i jes(t) najbliže Z(e)mĽi. I zato Ľudi prijemĽu razum od Mēseca.

[69.] [...] ¹⁵⁰

Mojst(a)r r(e)če: N(e)b(e)ski narav velmi močan jes(t) tako da přemagajet z(e)m(a)Ľski narav i moć i silu. I to sam ti jure povědal da Mēsec jes(t) tuliko širok kuliko je vsa Z(e)mĽa. I zato on prijemlje lěpotu ot Slnca i zato ni čudo da se Ľudi i more i vas svēt znamenavaju po Mēsecu are jes(t) Mēsec stvoren ot četirih /205a/ elimentov.

[70.] *Mlaji r(e)če*: Kako to prihodi da mēseca pribiva i upada?

Mojst(a)r r(e)če: Mēsec ima v sebě dvoj narav, to jes(t) z(e)mĽu i vodu, i zato nema on svetlosti razvě tuliko ča prijemlje ot Slnca. [...] ¹⁵¹, tada jes(t) [pln], a kada jes(t) blizu, tada jes(t) mal jere Slnce svoju svētlostju ¹⁵² něga přěmore, a kada vaspēt otide, tada bude vaspēt pln.

[71.] *Mlaji r(e)če*: Pověj mi ča je ono črno na Mēsecu?

¹⁴⁷ Graf. *vēnueš*; *Žz venuš*'.

¹⁴⁸ Graf. *mudrostiju*.

¹⁴⁹ Graf. *planidami*.

¹⁵⁰ Pitanje u prijepisu izostavljeno; *Žz kako to prihodit*.

¹⁵¹ Prepisivač je ispustio prvi dio rečenice, usp. *Žz i kada 'e daleko ot' slnca, tada 'e pln'...*

¹⁵² Graf. *svētlostiju*.

Mojst(a)r r(e)če: To jes(t) v n(ě)m z(e)mļa i voda i studen, i kada jes(t) Slnce daleko, tada se to v n(ě)m veće vidi.

[72.] *Mlaji r(e)če:* Pověj mi zač se Měsec přemeña.

Mojst(a)r r(e)če: Kada Měsec bude dvě nedě|(e) star, tada se često to prigodi da bude Měsec ot jedne strane, a Slnce bude ot druge strane jedan proti drugomu. Tada Slnce ima tu moć da vzima ot Měseca světlost i zato ļudi mne da bi se pohabil.

[73.] *Mlaji r(e)če:* Ot kometi?

Mojst(a)r r(e)če: Kometa jes(t) zvězda ka se nigdar ne javi, takmo onagda kada se kraļ ali kraļica ima přemeniti ali umřeti ali kada se ima vel[i]ka krv proleјati. Tada se ta zvezda javļa i pustit iz sebe trake da se po n(ě)h zna da je kometa, ali ne teče meju inemi zvězdami.

[74.] *Mlaji r(e)če:* Kaj je to da vidimo zvězde kako da bi letěle ili opadale dolě s neba.

Mojst(a)r r(e)če: Jure sam ti povědal kako jes(t) vsaka zvězda vekši nere jest mēsec i to moremo razuměti: ako bi jedna zvězda opala, pol bi sveta pobila. Da često to pri/**205b**/hodi da bude tiho n(a) z(e)mļi i bude va visine veliko utakńenje větrov i n(ě)h sraženja¹⁵³ i n(ě)h vzměšanja¹⁵⁴ ot velike gorkosti oĝne da mući¹⁵⁵ se s ajerom kako oĝnĕm vspolěvajet se mimo zvězdi. I to ļudi videće, oni mne da bi zaisto zvězdi dole padale.

[75.] *Mlaji r(e)če:* Zač v lětě grad ide, a v zime ne?

Mojst(a)r r(e)če: V lětě jes(t) Slnce vele moćno, a v zime vele mledno, i v lětě vlěčet vlhkost i maglu. Kako se v ajer vzdvignet, tako se to smrznet i bude grad tudje jere jes(t) nam v lětě Slnce vele bliže, a v zime daļe.

[76.] *Mlaji r(e)če:* Ot kudě grom prihodi?

Mojst(a)r r(e)če: To si me vele pital. Toga nigdore ne vě razve sam B(og) jere jes(t) to Božja¹⁵⁶ tajna. Da to govore neki učiteļi: kada četiri větri izidu iz mora i tada se utaknu meju sobu vele naprasno da se sraze meju soboju jedan z drugim imějuće veliku moć da se meju n(ě)mi oĝań obvinet¹⁵⁷ v oblak. I kada se to kako nakup stlknet, i tada se to rastrĝnet ot velike sile, a tada se oĝań pokaže i tada ajer tresne skupiv se s tu silu

¹⁵³ Graf. *sraženĕ*.

¹⁵⁴ Graf. *vzměšaniĕ*.

¹⁵⁵ *Žz od moći*.

¹⁵⁶ Graf. *božiĕ*.

¹⁵⁷ Graf. *pogr. obivenit*; *Žz obvinet*.

ogaňnu, a to ljudi viděvše da se bl(ě)snet i vstrašet se. Neki mojstri, veliki naučitelji, tako govore v nikih kńigah okazanji¹⁵⁸ da ogaň ta ot natur(e) vlěčēt k naravu kotero-
mu podoban jes(t). To v lětě biva da z(e)m(a)lska para vlěčēt se vzgoru, a tamo paki
jes(t) jedan narav da se ta para z(e)m(a)lna i ogaň da savkupet se va oblacēh navkup,
i ne moguće sebě v ajerě najti mesta. /206a/ I tako se ajer i ogaň oba tu paru tlkneta
tako usilno da se ogaň pokaže i veliko tresnjenje stvorit. Da istinno ovo jes(t) da nije-
dan č(lově)k ne vė sego razvė sam B(og), ta vė sije tajni jere jes(t) vse nęga stvorenje
vidimaja i nevidimaja, da ot nńih pride takov narav kada pride vodna i z(e)m(a)lska
para navkup v ajer. Tada nńima vėt(ar) mete semo i tamo da gusta bude. Kako sami
vidite, v jutro bude vedro čisto přėd slncem. I kada se slnce pokaže i dan, tada se ta
para dvigne ot z(e)mļe i ot vodi i ajer vlěčēt k sebě. I kada ajer potiša, tada rosa, to
jes(t) para, opet dolě poleti i oni vėtri veliki ti nńu metu semo i tamo i da ju isstude, i
ne more se ni voda ni grad stvoriti razvė sneg.

[77.] *Mlaji r(e)če:* Ot kud to prihodi da z dažjem črvi i žabi i kušćeri padaju n(a)
z(e)mļu?

Mojst(a)r r(e)če: To se čestokrat prihodi, da poli vod i poli poludanńih z(e)m(a)l,
zač poli Črvļeno more, kada slnce vnide svojeju moćju¹⁵⁹ [v] poludanńe z(e)mļe,
kada čuje z(e)m(a)lsku vlagu, tada teplota privlěčēt vodu k sebě i vlagu tako moćno
da črvi i malije žabi i kušćeri v ajer k sebě privlěčēt, i ta ajer ne more toga pri sebě
držati, ni ga more nositi. I kako utiša nęga metenje, tudje¹⁶⁰ je pusti k z(e)mļi. I tako
dažj prihodi s tu skrunobu i jes(t) ajer n(e)b(e)ski tuliko moćan da bi mu vėtri ne
pakostili ne takmo žabi ili kušćeri i črvi, da bi te vlekal k sebě da kamenje to bi k
sebě privlekal.

[78.] *Mlaji r(e)če:* Pověj mi ča je ona duga ku vid/206b/imo na oblacēh.

Mojst(a)r r(e)če: Kada teplota i rosa ide gore ot z(e)mļe meju ajerom, ot toga bude
oblak i promeni se po četirih elimentih. Zeleni obraz ima po vodě, plavi ta jes(t) po
ajerě, črvļeni po oğńe, ruzatni po z(e)mļi.

[79.] *Mlaji r(e)če:* Zač su istočnici v lětě vėće mrzli nere v zimě ali v zimě vėće tepli
nere v lětě?

Mojst(a)r r(e)če: Zato zač z(e)mļa v zimě zatvorit se da vlažna teplota z(e)m(a)lska
ne more van iziti tre išće istočnikov strug i tudě ta para ide van i zato jes(t) v zimě va
istočńih voda tepla tre tudě ide para van. I zato jes(t) v zime na istočńicēh voda tepla,
a v lětě gre para van iz zemļe kudě hoće. Togo radí sut v lětě mrzli.

¹⁵⁸ Nesigurno, graf. *okazan'i*, *Žz okazni*.

¹⁵⁹ Graf. *moćiju*.

¹⁶⁰ Graf. *tude*.

[80.] *Mlaji r(e)če*: To da su jedni istočn(i)ci ot družeh zdravjši?

Mojst(a)r r(e)če: To se često prigaja da poli vodnih strug leže črvi jadoviti. I zato jes(t) ona voda nezdrava.

[81.] *Mlaji r(e)če*: Zač jes(t) more slano?

Mojst(a)r r(e)če: Zato zač jes(t) ravno proti Slnu i tako ležeć ravno velmi ot Slnca neprestanno gori i ot togo jes(t) slano.

[82.] *Mlaji r(e)če*: Ot kuda rosa prihodi n(a) z(e)mļu?

Mojst(a)r r(e)če: Kada slnce pride teplo [na]¹⁶¹ ajer i kada izide studen iz z(e)mļe i tada pade prelahko n(a) z(e)mļu ta rosa i stvori se mraz. I paki ako bude n(a) z(e)mļi teplo, a tada bude rosa.

[83.] *Mlaji r(e)če*: Ot kud tma prihodi, ka va dne biva?

Mojst(a)r r(e)če: Kada Měsec ravno nad Z(e)mļu stoji meju Slncom i meju Z(e)mļu i tada prihaja Slnu da ne more Slnce /207a/ dati svoje¹⁶² svetlosti, i stoji tma dokle Slnce mine Měseca.

[84.] *Mlaji r(e)če*: Da zač tada mesec ne svēti vu dne kako v noći?

Mojst(a)r r(e)če: Zato jere mu tada slnce ņega svetlost otnima.

[85.] *Mlaji r(e)če*: Ča je to da su jedni ļudi daļi, a drugi kraći, a jedni mudri, a drugi nori?

Mojst(a)r r(e)če: Zato to jes(t) ot natur(e) jere kada se dva dobra roda staneta nakup, to jes(t) muž tre žena, i kada se přemožeta velikim jēdenjem i pitjem, i v ta čas kaj se meju ņima začne, to ima biti grdo i nesvršeno fermo jere kada je ledina vele gnojem utopļena i ne more svršena ploda podati jere pogñije. I tako čini veliko jēdenje i pitje da habi naturu č(lově)č(a)sku. I zato se imaju varovati takovi ļudi velike gltunje da budu imēli mud(a)r i svršen i prudan plod.

[86.] *Mlaji r(e)če*: V koliko dnech bude otroče stvoreno v materě?

Mojst(a)r r(e)če: To je rič B(o)žje tajni. I takovih riči ni dostojno govoriti před nerazumnemi ļudi nere dobrēm i razumnem mužem i ņih počtenim gospojam, ke razum v sebě imaju. I vsaka žena ima v sebě jednu kam(a)ru ka se imenuje plodnica i jest vnutre kosmata. I to je zato da bi¹⁶³ boļe plod v sebě hranila. I ta kam(a)ra ima v sebě 7 shranbi. I kada se otroče začne, tada stoji za 7 dni kako mleko, drugu 7 dni bude krvju, tretu 7 dni bude va obraz č(lově)č, i ošče v sedmih dnech da mu obraz i vse

¹⁶¹ Na tom mjestu u rkp. *i*.

¹⁶² U rkp. dvaput opetovano *svoe*.

¹⁶³ U rkp. dvaput opetovano *da bi*.

telo navkup raste. I potom dast nému B(og) d(u)šu /207b/ [i] [k]ako č(lově)k stvoren bude va obraz.

[87.] *Mlaji r(e)če*: Věm da je dete 9 měseci v telě mat(e)rine, ob čem je tuliko vrěme živo?

Mojst(a)r r(e)če: Is těla ženskoga ideta 2 žile va tu kam(a)ru plodnicu i črěz tě dvě žilě ide monostrom sagnivis¹⁶⁴ i tě dvě žile ideta skozě mimo ust otročete i is těju¹⁶⁵ žilu otroče sasne, i to jes(t) pića toga otročete. I tako jest va velike tankosti i va velike čistoći da se živit kako rosa ot slnca. I to brěme znaju žene razumne i da im vazda običajna nemoć ne škodi.

[88.] *Mlaji r(e)če*: Kako jes(t) č(lově)č(a)ski obraz stvoren mozgi¹⁶⁶?

Mojst(a)r r(e)če: To jes(t) razdělen na troje: prvo vladajet mudrostju¹⁶⁷, drugo razumom, treto pametju¹⁶⁸.

[89.] *Mlaji r(e)če*: Zač č(lově)k v starosti osědi?

Mojst(a)r r(e)če: Otroci imaju bele vlasi dokle su mladi i [ne imaju]¹⁶⁹ telesnije teploti i takoje budu běli kada osěděju jere mine ot nih telesna teplota.

[90.] *Mlaji r(e)če*: Pověj mi ot narava zvěret?

Mojst(a)r r(e)če: Zvěri stvoreni jesu ot 604 elimentov kromě da su vzeli naravnu¹⁷⁰ podobšćinu. Niki ptići jesu vzeli mnogo vode, ko su vutvi i guske. Neki ptići jesu vzeli mnogo ajera, a ti su strašļivi kako je zec. Neki su vzeli mnogo ogná i zemļe, ti su moćni i silni kako je lav i medvěd. A neki su vzeli mnogo ogná i ajera, ti su nestrašļivi kako je jednorog zvěr. A neki su vzeli mnogo vod(e) i zemļe, ti su leni kako osal i vol. I po tēh is/208a/tēh řečeh ima vsaki č(lově)k svoju naturu i obraz i misal, i to imaju lěkari razuměti kada hote koga lěčiti.

[91.] *Mlaji r(e)če*: Jure si mi povědal kako teče vsaka tvar, [da] pověj mi ki konac primu.

Mojst(a)r r(e)če: Č(lově)k ta jes(t) stvoren za řeči stanovite i zato ne primu konca nigdar, da d(u)še přeměnet se i pojdu po svojem zasluženju¹⁷¹, a telesa nih pojdu k

¹⁶⁴ Žz *monstrum sangvinis*'.

¹⁶⁵ Graf. *těju* (analoški prema DI dv., pravilan oblik GL dv. bio je *toju*).

¹⁶⁶ Nejasna, prepisivanjem iskvarena rečenica, usp. Žz *kako 'e stvoren č(loveča)ski mozg*?

¹⁶⁷ Graf. *mudrostiju*.

¹⁶⁸ Graf. *pametiju*.

¹⁶⁹ Nejasna rečenica jer je pisar ispustio glagol, u Žz. *ne imut*.

¹⁷⁰ Graf. pogr. *neravno*.

¹⁷¹ Graf. *zasluženiju*.

zemlji. I v dan Sudni sopet pojdu tēlesa k svojoj časti. A ta d(u)h ki je v zvěrete, ta ni ot istinne rēči, ta umrēt i s tēlom. I zato zverska smrt težša jes(t) nere č(lově)ča.

[92.] *Mlaji r(e)če:* Pověj mi kakova rič bude č(lově)č(a)ska po Sudnem dnevě.

Mojst(a)r r(e)če: Kako si bude ki u Božě zaslužil jere kako Pismo govori da vsaki č(lově)k ima poli sebe jednoga anj(e)la Božja¹⁷², a drugo jes(t) d(u)h nečisti pri ňem, ki ňega d(u)še strěgu. I kada č(lově)k umre, ako je ča u Božě zaslužil, a tako ju pojme anj(e)l B(o)žji v svoju družbu i ot ňe otpudi d(u)ha nečistivago. I tako ne ostavi d(u)še te doklě ju pripelja v raj.

[93.] *Mlaji r(e)če:* Gdo d(u)še č(lově)č(as)kije muči?

Mojst(a)r r(e)če: To čine djavli.

[94.] *Mlaji r(e)če:* Kako jes(t) o grěšnoj d(u)ši?

Mojst(a)r r(e)če: Kada se d(u)ša ot tēla otluči ka jes(t) grěšna, djavli ti ju vramu s veliku grozu. I opet anj(e)li B(o)žji ne ostave one d(u)še dokle ne osudit se od onoga ki za dēla sudi va višnih i tada jure anj(e)l B(o)žji ostavi ju s veliku žalostju¹⁷³. I tada jure bude ona d(u)ša pred B(og)o m va veki zablēna. I zato nam Pismo svēdoči: doklě je d(u)ša v mukah da oni /208b/ s(ve)ti B(o)žji kem jes(t) ona d(u)ša služila na sem svetě ti jej čestokrat prnašaju utěšenje da jej bude maŇši bolēzan v mukah.

[95.] *Mlaji r(e)če:* Jure si mi povēdal o vseh rēčeh keh sam te pital. Da pověj mi kako bude o Sudnem dnevě.

Mojst(a)r r(e)če: Onda bude nebo i z(e)mļa vse ravno, onda ne bude slnca ni mēseca ni nijedne svētlosti ka bi svetila, razvě ona svētlost ka bude svētila ot samoga B(og)a.

[96.] *Mlaji r(e)če:* Kakovu veliku radost budu d(u)še imēle v dan Sudni?

Mojst(a)r r(e)če: Onda opet vramu na se tēlesa svoja i dast B(og) 7 darov na d(u)ši i na tēlě i bude 7 krat svetlějši ot slnca sego s(vě)ta i budu tuliko moćni da jedna d(u)ša bi premogla vas sa svēt. I paki budu tulike tankosti da bi šla skozě čez zid kako vėt(a) r. I paki budu imēli tuliku milost da jedna na drugoj uzrit tu čast kako da bi bila na ňej samoj jere je bude sam B(og) častiti i mati ňegova i anj(e)li ňegovi. I budut tako mej soboju prostorēčni i dobroglasni i svobodni are se jure ne budu veće smrti bojali. I v taku radost jes(t) nam vsem ufanje imēti zač n(a)še otočastvo jes(t) na nebesih i s Božju pomoćju¹⁷⁴ jes(t) nam vsem tamo dojtj. I tu nam pomozj vsemogi v(ě)ćni m(i)l(o)st(i)vi G(ospo)d(i)n. Amen.

¹⁷² Graf. *božie*.

¹⁷³ Graf. *žalostiju*.

¹⁷⁴ Graf. *božiju pomoćiju*.

Lucidarius from the Petris' Codex

Summary

Lucidarius, a collection of medieval knowledge and beliefs, was very popular in medieval Europe. Two main versions of that medieval illuminating prose are known, from which all the translations on other European national languages originate: H. Augustodunensises' Latin "theological" version and the German compilation of the work of Honori and other non- theological works with different content. Both versions are also known in old Croatian translations, the oldest ones being from the 15th century. One of them is a translation from the old Czech language, written in the *Petris' codex* (1468.). In this paper the Latin transcription of the translation written in Glagolitic script is published for the first time. The introduction of the paper deals with the connection between *Lucidarius* from the *Petris' codex* and other Croatian translations which are close to it.

Ključne riječi: Lucidarij, Petrisov zbornik, 15. stoljeće, glagoljica, hrvatski.

Keywords: Lucidarius, Petris' codex, 15th century, Glagolitic script, Croatian.